

การพัฒนา รูปแบบการปรับตัวของชาวนาอย่างยั่งยืนใน พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา¹

The Model Development of Farmer
Adaptation Sustainable of Songkhla Basin Area

พรไทย ศิริสาธิตกิจ (Pornthai Sirisatidkit)²
ธีรศักดิ์ อุ่่นอารมย์เลิศ (Thirasak Unaromlert)³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ และปัจจัยหรือเงื่อนไขของการดำรงอยู่ของชาวนาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ตลอดจนการพัฒนา รูปแบบการปรับตัวของชาวนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเป็นการวิจัยในลักษณะของพหุเทศะกรณี

ผลการวิจัยพบว่า การปรับตัวของชาวนาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีการปรับตัวจากการทำนาภายใต้ระบบเกษตรกรรมแบบยังชีพมาสู่ระบบเกษตรกรรมแบบทวิลักษณ์ และปรับตัวมาสู่การผลิตภายใต้ระบบการเกษตรเชิงพหุลักษณ์ สำหรับวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศในการปรับตัวของชาวนาใน 4 พื้นที่พบว่า พื้นที่ตำบลบางแก้ว และพื้นที่ตำบลพนางตุง คือ การทำนา พื้นที่ตำบล วัดจันทร์ คือ การปลูกผัก และพื้นที่ตำบลแหลม คือ การปลูกปาล์มน้ำมัน

สำหรับรูปแบบการปรับตัวของชาวนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา นั้นให้ความสำคัญกับกระบวนการปรับตัว 10 ประเด็น ได้แก่ 1) การพึ่งพาตนเอง 2) กลุ่มวิสาหกิจ 3) กระบวนการเรียนรู้ 4) ความยืดหยุ่นในการปรับตัว 5) การตลาด

¹ได้รับทุนการศึกษาจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) และได้รับทุนอุดหนุนการ วิจัยจากสำนักงาน คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปี 2558.

²นักศึกษาระดับปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

Doctorate student (Development Education) Department of Education Foundation Faculty of Education Silpakorn University. E-mail : Pornthai2517@gmail.com

³อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. Adviser, Assistant Professor, Ph.D., Department of Education Foundation Faculty of Education Silpakorn University. E-mail: thirasak_un@hotmail.com.

6) ระบบเกษตรกรรมเชิงพหุลักษณะ 7) เครือข่ายชาวนา 8) การสร้างคุณค่าเพิ่ม 9) การส่งเสริมจากรัฐ และ 10) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยเรียกรูปแบบนี้ว่า “SELF MANAGE MODEL” ซึ่งเป็นรูปแบบที่ผ่านการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิในระดับดีมากและผ่านการรับรองโดยเวทีประชาคม

คำหลัก : รูปแบบการปรับตัวของชาวนาอย่างยั่งยืน, ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

Abstract

This research aims to explore performance condition, best practices, factors or criterions that effect to the existing of farmer in songkhla basin area as well as to develop the model of farmer adaptation sustainable of songkhla basin area. In order to accomplish the objectives of this research, a mixed method design is adopt which consists of quantitative and qualitative methodologies (Multisite multi-case technique).

The finding of this research demonstrate that the farmers of Songkhla basin area adapt their procedures of household farming from the characteristics of agricultural subsistence and dual to the characteristics of agricultural diversity. Additionally, the best practices of farmer adaptation at 4 areas are illustrated that Bangkaew and Phanangtung subdistrict areas are expertise of paddy farming, Wat Chan subdistrict area is excellence of vegetable framing and Leam subdistrict area is mastery of palm oil plantation. Furthermore, the model development of farmer adaptation sustainable of songkhla basin areas. named “SELF MANAGE MODEL” which consists of 10 major significant performances; 1) self-sufficiency, 2) enterprise group, 3) learning procedure, 4) flexible adaptation, 5) marketing, 6) agricultural diversity, 7) networks, 8) added value, 9) government extension, and 10) environmental conservation. Additionally, this model evaluation is expertized at excellent level and certified by public hearing.

Key words : The Model Development of Farmer Adaptation Sustainable, Songkhla Basin Area

บทนำ

ชาวนาเป็นผู้ที่ปลูกข้าวซึ่งเป็นพืชอาหารหลักของคนไทยมานานนับศตวรรษ ชาวนาจึงได้รับการยกย่องจากสังคมว่า “เป็นกระดูกสันหลังของชาติ” ทั้งนี้การยกย่องชาวนาเปรียบเสมือนกระดูกสันหลังของชาตินั้นมีความหมายที่เชื่อมโยงมิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคม และมิติทางวัฒนธรรม กล่าวคือ ในมิติทางเศรษฐกิจชาวนาคือ ผู้ปลูกข้าวเพื่อเป็นสินค้าเกษตรสำหรับการส่งออกที่นำรายได้หลักเข้ามาสู่ประเทศ ในมิติทางสังคมชาวนาคือ ผู้สร้างความมั่นคงทางอาหาร (Food Security) ของชาติ ชาวนาเปรียบเสมือนผู้กำหนดความอดหรืออิ่มของคนในสังคม และในมิติทางวัฒนธรรม ชาวนาเป็นผู้สร้างสรรค์ภูมิปัญญา สร้างสรรค์ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมไม่ว่าจะเป็นพื้นฐานของระบบการผลิตที่ต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างกัน การแสดงความเคารพธรรมชาติในรูปพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งล้วนเป็นรากฐานของการแบ่งปัน การเอื้อเฟื้อ พึ่งพิงกันของผู้คนในสังคมไทยมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามปัจจุบันกลับพบว่า ชาวนามักจะถูกตั้งคำถามว่ายังเป็นกระดูกสันหลังของชาติอยู่หรือไม่ เพราะข้อมูลในอีกด้านหนึ่ง พบว่า ชาวนาส่วนใหญ่ยังตกอยู่ในภาวะความยากจน อันเนื่องมาจากเงื่อนไขที่เกิดจากปัญหาด้านการผลิต ปัญหาด้านการตลาด และการสูญเสียที่ดินทำกิน (อนุสรณ์ อุณโณ, 2547: 7) รวมทั้งความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติอันเนื่องมาจากการใช้พื้นที่เพาะปลูกข้าวแบบเข้มข้น (Rice Cropping Intensity) ในขณะที่ระบบความสัมพันธ์ของชาวนาที่เคยมีการเอื้อเฟื้อ พึ่งพิงกันสูง มีระเบียบในการใช้ทรัพยากรส่วนรวมร่วมกัน ก็สูญหายไปพร้อมกับการเข้ามาแทนที่ระบบการผลิตแบบเกษตรเชิงพาณิชย์ ที่ให้ความสำคัญกับการปลูกข้าวเพื่อขายเป็นหลัก รูปธรรมของเงื่อนไขที่ว่ามานี้คือ การหันมาใช้เครื่องจักรและปุ๋ยเคมีอย่างเข้มข้น ภายใต้ระบบนี้ชาวนามีการขายข้าวเปลือกหลังการเก็บเกี่ยวทั้งหมดโดยไม่เก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวไว้ในยุ้งฉางเช่นในอดีต ชาวนาจะใช้วิธีการซื้อพันธุ์ข้าวปลูกจากโรงสีข้าวทดแทน ขณะที่สถานการณ์ราคาข้าวในตลาดโลกก็มีความผันผวน รวมทั้งเงื่อนไขจากนโยบายการส่งเสริมและสนับสนุนของรัฐบาลก็ตกอยู่ภายใต้วิถีคิดแบบประชานิยมมากกว่าที่จะคำนึงถึงความเข้มแข็งของชาวนาอย่างแท้จริง การทำนาภายใต้สถานการณ์ดังกล่าวนี้ ทำให้ชาวนาต้องประสบภาวะขาดทุน ชาวนามีความอ่อนแอในการจัดการตนเองให้เข้มแข็ง

ลักษณะของปัญหาของชาวนาไทยตามที่กล่าวมาข้างต้น เกิดขึ้นคล้ายคลึงกันทั่วทุกภาคของประเทศ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาพื้นที่ปลูกข้าวทั่วทุกภาคของประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 จนถึง พ.ศ. 2550 พบว่า พื้นที่ภาคใต้เป็นพื้นที่ ที่มีการปลูกข้าว น้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่น ๆ และมีแนวโน้มจะลดพื้นที่ลงอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ข้อมูลจากการศึกษาของ วีระศักดิ์ คงฤทธิ์ และสุวัจนี เพชรรัตน์ (2556 : 1) ยืนยันให้เห็นว่าสถานการณ์การปลูกข้าวในภาคใต้นั้นอยู่ในสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วง โดยข้อมูลในปี พ.ศ. 2555 พบว่า พื้นที่ภาคใต้ซึ่งมีประชากรจำนวน 9.06 ล้านคน ประชาชน บริโภคข้าวเฉลี่ยคนละประมาณ 81 กิโลกรัมต่อปี ซึ่งหมายความว่า ประชากรในภาคใต้ บริโภคข้าวเฉลี่ยทั้งหมดประมาณ 0.73 ล้านตันข้าวสารต่อปี ในขณะที่ภาคใต้ สามารถผลิตข้าวสารได้เพียง 0.22 ล้านตัน เท่านั้น ตัวเลขดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ผลผลิตข้าวภาคใต้ไม่เพียงพอต่อการบริโภค จึงต้องนำเข้าข้าวจากภูมิภาคอื่นของ ประเทศด้วย

ข้อมูลดังกล่าวทำให้เกิดคำถามในเบื้องต้นว่า มีสาเหตุและเงื่อนไขใดที่ทำให้พื้นที่ ภาคใต้ซึ่งมีพื้นที่ทำนายน้อยอยู่แล้วกลับมีปริมาณการทำการลดลง โดยปรากฏการณ์ เหล่านี้ มีแนวโน้มที่จะรุนแรงเพิ่มขึ้น อันเนื่องมาจากเงื่อนไขสำคัญคือ การขยายตัว ของการปลูกยางพาราและปาล์มน้ำมันในพื้นที่นาข้าว ซึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่า “สวน รุกนา” ข้อมูลจากการสำรวจของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและ สหกรณ์พบว่า ในช่วงระยะเวลา 6 ปี คือระหว่างปี พ.ศ. 2550-2555 ภาคใต้มีพื้นที่ เพาะปลูกข้าวลดลงอย่างรวดเร็วกว่า 1 ล้านไร่ ขณะที่การปลูกยางพาราและปาล์ม น้ำมันกลับมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว มีการปลูกยางพาราเพิ่มขึ้นกว่าล้านไร่ ส่วน ปาล์มน้ำมันก็เพิ่มขึ้นกว่า 7 แสนไร่ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2555 : 26-81)

ท่ามกลางสถานการณ์การทำงานที่ไม่แน่นอนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ยังมี ชาวนาในหลายชุมชนที่ได้พยายามหันมาทำนาข้าวที่ใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมผสมผสานกับ ภูมิปัญญาแบบใหม่ ทั้งนี้ในระหว่างที่มีการเริ่มต้นปรับตัวของชาวนาในปี พ.ศ. 2546 เกิดเหตุการณ์สำคัญจนกลายเป็นจุดเปลี่ยนครั้งใหญ่ของชาวนาในพื้นที่ลุ่มน้ำ ทะเลสาบสงขลาและพื้นที่ภาคใต้ เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินมาที่ ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง ซึ่งเป็นที่ตั้งของ ฟาร์มตัวอย่างที่สำหรับใช้เพาะปลูกข้าวสังข์หยดตามที่พระองค์ท่านมีพระราชดำริไว้ ชาวบ้านก็นำเอาข้าวสังข์หยดที่ปลูกได้ มาสีเป็นข้าวกล้องถุงหนึ่ง ข้าวซ้อมมือถุงหนึ่ง

นำขึ้นทูลเกล้าฯถวาย หลังจากนั้นไม่นาน ก็ได้รับรับทราบกันเป็นการภายในว่าพระองค์ท่านได้เสวยและมีรับสั่งว่า “รสชาติและมีประโยชน์” ต่อจากนั้นก็มีการส่งข้าวสังข์หยดถวายเข้าวังทุกปี (สำเร็จ แซ่ตัน. 2553 : 110)

ภายหลังเหตุการณ์ดังกล่าวได้ส่งผลเชิงบวกกับสถานการณ์ข้าวภาคใต้เป็นอย่างมาก ชาวนาเกิดความเชื่อมั่นที่จะทำนา ขณะที่ข้าวสังข์หยดซึ่งเป็นข้าวพันธุ์ท้องถิ่นก็กลายเป็นที่รู้จักของคนทั่วประเทศ รวมทั้งในช่วงเวลานั้นก็มีแรงสนับสนุนจากกระแสการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพเกิดขึ้นในประเทศไทย ทำให้ปริมาณความต้องการบริโภคข้าวสังข์หยดเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ชาวนาเริ่มต้นกลับมาทำนาอีกครั้งภายใต้แนวคิดใหม่ที่เน้นการพึ่งพาตนเองให้มากที่สุด เพราะชาวนาตระหนักและเรียนรู้ว่าในการทำนาต้องลงมือทำด้วยความรู้ที่แท้จริง ต้องรักษาคุณภาพของดิน มีการใช้พันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับท้องถิ่น ควบคู่กับต้องผลิตข้าวให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ขณะที่ยังมีชาวนาบางส่วนการแบ่งพื้นที่นาส่วนหนึ่งเปลี่ยนเป็นปลูกปาล์มน้ำมัน และปลูกพืชที่ให้ผลผลิตในระยะสั้น เช่นพริก แตงกวา ถั่วฝักยาว ในระหว่างที่รอผลผลิตปาล์มน้ำมันและยางพารา

สถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปรากฏการณ์เปลี่ยนผ่านแนวคิดและวิถีการผลิตของชาวนาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษา “การพัฒนารูปแบบการปรับตัวของชาวนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” เพื่อให้สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาจากเพื่อนชาวนาด้วยกัน ไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้และปรับประยุกต์ใช้สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิต ปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิต ภายใต้ทรัพยากรของครัวเรือนและของชุมชน รวมทั้งช่วยให้ชาวนาแก้ไขปัญหาการดำรงชีพของพวกเขาได้อย่างเป็นรูปธรรมด้วยประสบการณ์ของพวกเขาเองด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการและวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศในการปรับตัวของชาวนาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
2. เพื่อศึกษาปัจจัยหรือเงื่อนไขการปรับตัวเพื่อการดำรงอยู่ของชาวนาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการปรับตัวของชาวนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยเป็นการวิจัยในลักษณะของพหุเทศกรณี (Multisite Multi-case) ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. พื้นที่ในการวิจัย ประชากรและกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

สำหรับการเลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตของการวิจัย

1.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

ใช้พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาจำนวน 4 พื้นที่ได้แก่ 1) พื้นที่ตำบลบางแก้ว อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง 2) พื้นที่ตำบลพนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง 3) พื้นที่ตำบลวัดจันทร์ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา 4) พื้นที่ตำบลแหลม อำเภอยะหริ่ง จังหวัดนครศรีธรรมราช

1.2 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1.2.1 การวิจัยเชิงปริมาณ

1.2.1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกเก็บข้อมูลจากครัวเรือนชาวนาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จากจำนวนประชากร 7,454 ครัวเรือน โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามแนวคิดของ ยามาเนะ (Yamane, 1973: 727-729) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ซึ่งได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 ครัวเรือน โดยผู้วิจัยได้แบ่งขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการแบบชั้นภูมิตามสัดส่วน (Proportional Stratified Random Sampling) ซึ่งสามารถแจกแจงกลุ่มตัวอย่างแต่ละชั้นภูมิใน 4 พื้นที่ได้ดังตารางที่ 1 โดยเมื่อได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างแล้วจึงมีการสุ่มรายชื่อครัวเรือนชาวนาโดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) โดยการจับสลากไม่ใส่กลับจนได้ครบตามจำนวนที่กำหนดไว้ทั้ง 4 พื้นที่

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

พื้นที่	ประชากร (ครัวเรือน)	กลุ่มตัวอย่าง (ครัวเรือน)
ตำบลบางแก้ว	1,279	69
ตำบลพนาสูง	3,040	163
ตำบลวัดจันทร์	995	53
ตำบลแหลม	2,140	115
รวม	7,454	400

1.2.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงคุณภาพในครั้งนี้จะทำการศึกษาข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งประกอบด้วย ผู้อาวุโสและประชาชนชาวบ้าน กลุ่มชวานา กลุ่มพ่อค้าผู้มารับซื้อข้าว กลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและผู้นำตามธรรมชาติ เจ้าหน้าที่กรมศุนย์วิจัยข้าว นักวิชาการที่ทำวิจัย นักเคลื่อนไหวทางสังคมด้วยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selective)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเชิงปริมาณในครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม และแบบประเมินรูปแบบ

2.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพในครั้งนี้ ได้แก่ การวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนา พูดคุย การสนทนากลุ่ม และการจัดเวทีประชาคม

3. การจัดกระทำข้อมูลและการตรวจสอบข้อมูล

3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ

3.1.1 นำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลทั้งเชิงปริมาณ (Quantitative Data) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) ที่ผ่านการตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามแล้ว โดยเลือกแบบสอบถามที่มีข้อมูลครบถ้วนสมบูรณ์ มาจัดระเบียบข้อมูลแล้วทำการวิเคราะห์โดยข้อมูลเชิงปริมาณจะใช้เทคนิคทางสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพจะใช้วิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

3.1.2 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่การแจกแจงความถี่ (Frequency Distribution) ค่าเฉลี่ย (Arithmetic Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA)

3.1.3 นำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดมาสรุปและอภิปรายผล เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนารูปแบบการปรับตัวของชาวนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารต่างๆ การสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนาพูดคุย การสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม และการจัดเวทีประชาคม ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Pattern Matching) พร้อมทั้งใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) โดยมีการใช้การวิเคราะห์โดยการจำแนกข้อมูล (Typological Analysis) การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) และการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) ที่เป็นการสร้างข้อสรุปจากข้อมูล

ผลการวิจัย

1. พลวัตการปรับตัวของชาวนา

พัฒนาการในการปรับตัวของชาวนาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาสามารถแบ่งยุคในการอธิบายออกเป็น 2 ช่วงเวลาก็คือ ช่วงที่ 1 ระหว่าง พ.ศ. 2450-2505 ที่มีการทำนาบนฐานคิดระบบเกษตรกรรมแบบยังชีพ โดยกระบวนการทำนาดังอยู่บนความสัมพันธ์ระหว่างระบบการผลิต ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม การปลูกข้าว มีวัตถุประสงค์เพื่อการยังชีพเป็นหลัก จึงดำรงอยู่ภายใต้การผลิตแบบพึ่งพิงธรรมชาติ อย่างไรก็ตามตั้งแต่ พ.ศ. 2453 เป็นต้นมา พบว่า ชาวนาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายจากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อขายมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ. 2460 จนถึง พ.ศ. 2505 ทั้งนี้เมื่อเป้าหมายในการผลิตเปลี่ยนวิธีการผลิตจึงต้องปรับเปลี่ยนไปด้วยเช่น ระบบการจัดการแรงงานเปลี่ยนจากระบบการแลกเปลี่ยนแรงงานแบบดั้งเดิมที่เรียกว่า “การออกปาก” “ขอแรง” มาเป็น “การจ้างแรงงาน” มากขึ้น ในอีกด้านหนึ่งครัวเรือนชาวนามีค่านิยมส่งบุตรหลานเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนมากขึ้น รายจ่ายที่เพิ่มขึ้นจากการศึกษาของบุตรในช่วงเวลานั้น กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่เร่งให้ครัวเรือนชาวนาจำเป็นต้องมุ่งเป้าการปลูกข้าวเพื่อขายเป็นหลัก

ในช่วง พ.ศ. 2470-2505 นับว่าเป็น “ยุคการเปลี่ยนผ่าน” ซึ่งหมายถึงช่วงเวลาที่ชุมชนชาวนาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอยู่ในภาวะแห่งการปรับตัวจากแนวทาง

การผลิตแบบดั้งเดิม จากการผลิตเพื่อการยังชีพ ไปสู่การผลิตเพื่อขายรูปธรรมที่ชัดเจน คือ 1) การเกิดตลาดนัดชุมชน 2) การเกิดขึ้นของเรือเมล์โดยสาร 3) การสร้างถนนของรัฐและของชาวบ้านและการเพื่อเป็นเส้นทางการคมนาคมทางบกแทนทางน้ำ และ 4) การสร้างทางรถไฟสายพัทลุงสงขลาแล้วเสร็จในทศวรรษที่ 2560 และ 5) การมีค่านิยมในการศึกษาต่อในระบบโรงเรียน

ค่านิยมการส่งลูกไปศึกษาต่อของครัวเรือนชาวนาในช่วงเวลานั้น เพื่อให้ลูกได้เรียนจบสูงเพื่อจะได้ไม่ต้องทำงานหนักแบบชาวนาอีกต่อไป ค่านิยมทางการศึกษาของคนในหมู่บ้านเป็นปรากฏการณ์ที่ส่งผลต่อแบบแผนการผลิตในช่วงต้นของทศวรรษที่ 2500 พื้นที่นาเริ่มมีการเปลี่ยนมือ มีการจำหน่ายที่ดินและขายที่ดินเพื่อเป็นทุนการศึกษาให้กับลูกเรียน การส่งลูกให้เรียนต่อเป็นการสร้างโอกาสใหม่ในการรับมือกับความไม่มั่นคงในอนาคตของครัวเรือน แต่ในอีกทางหนึ่งก็ต้องแลกกับการสูญเสียแรงงานของครัวเรือนไปด้วย ในเวลาต่อมาครัวเรือนชาวนาจึงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตโดยพึ่งพาเทคโนโลยีสมัยใหม่ เริ่มใช้รถไถแทนวัว ควาย ใช้พันธุ์ข้าวที่ให้ผลผลิตต่อไร่สูงขึ้น ระยะเวลาเก็บเกี่ยวสั้นลง

ช่วงที่ 2 ระหว่างปี พ.ศ.2510-2557 การทำนาของชาวนาในช่วงเวลานี้ตั้งอยู่บนฐานระบบเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ กล่าวคือ ชาวนาผลิตข้าวเพื่อจำหน่ายเป็นหลัก ทั้งนี้ในช่วง ปี พ.ศ. 2494 มีการจัดตั้งศูนย์วิจัยข้าวในจังหวัดพัทลุง เพื่อพัฒนาและปรับปรุงสายพันธุ์ข้าวให้ผลผลิตสูง เหมาะแก่สภาพภูมิอากาศในท้องถิ่นภาคใต้โดยมีการแนะนำให้ชาวนาเริ่มใช้ข้าวพันธุ์ปรับปรุงตั้งแต่ พ.ศ. 2508 เป็นต้นมา การทำนาช่วงหลัง พ.ศ.2511 ชาวนาจึงหันมาใช้เทคโนโลยีเพื่อตอบสนองการผลิตเพื่อจำหน่ายมากขึ้น กล่าวคือ ในช่วงปี พ.ศ.2511-2520 ชาวนามีการใช้เครื่องจักรเพื่อเร่งให้ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น มีการใช้รถแทรกเตอร์ไถนา การใช้รถแทรกเตอร์จิ้งจพรหลายมากขึ้นเป็นลำดับ ปี พ.ศ.2515 ต่อมารถไถเดินตามที่ชาวนาเรียกว่า “ควายเหล็ก” หรือ “รถจักรลูกหมา” เริ่มเข้ามามีบทบาทในการเตรียมดินในการทำนามากขึ้น เพราะมีราคาไม่แพงมาก มีความคล่องตัวสูง ใช้งานได้ดีทั้งในพื้นที่ขนาดใหญ่ หรือที่นาแปลงเล็ก ๆ และสามารถดัดแปลงไปใช้ประโยชน์เป็นเครื่องสูบน้ำ และเครื่องนวดข้าว ด้วยประสิทธิภาพของรถไถเดินตามนี้เอง ทำให้สามารถช่วยแก้ปัญหาขาดแคลนแรงงาน ทำให้ชาวนาสามารถผลิตข้าวเพื่อป้อนตลาดได้มากขึ้น ปัจจุบันเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อปรับเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน วิธีการผลิต พันธุ์ข้าวและรายได้ของชาวนา ชาวนาได้หันไปพึ่งพา

ปัจจัยการผลิตจากภายนอกเพื่อใช้ในการทำนาเพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี สารเคมี กำจัดศัตรูข้าว ทำให้ต้นทุนการผลิตข้าวของชาวนาสูงขึ้นและเริ่มประสบกับการขาดทุน โดยเฉพาะในช่วงที่ราคาข้าวตกต่ำซึ่งเริ่มปรากฏให้เห็นตั้งแต่ปี พ.ศ.2520 เป็นต้นมา

ช่วงทศวรรษ 2530 การทำนาเริ่มหยุดชะงัก ชาวนาหันไปทำสวนยางพารา จนกระทั่งมาถึงปี พ.ศ.2550 คริวเรือนชาวนาเริ่มกลับมาให้ความสนใจในการทำนาอีกครั้ง เพราะทิศทางของราคาข้าวมีแนวโน้มที่ดี ประกอบกับมีนโยบายสนับสนุนเกษตรกรชาวนาของรัฐบาลภายใต้โครงการประกันราคาข้าวในช่วงปี พ.ศ. 2552 และโครงการรับจำนำข้าวในปี พ.ศ. 2554 รวมทั้งสาเหตุของการขยายตัวของการบินภาคข้าวสังข์หยด ซึ่งในช่วงเวลานั้นพบว่า รูปแบบการทำนาของคริวเรือนเริ่มเปลี่ยนแปลงในกระบวนการผลิต โดยเฉพาะรูปแบบการรวมกลุ่มกันเพื่อเน้นการแปรรูปผลผลิต และตั้งกลุ่มเพื่อรองรับการสนับสนุนงบประมาณ อุปกรณ์ของหน่วยงานราชการที่กลับมาให้ความสำคัญกับชาวนา อย่างไรก็ตามการพยายามปรับตัวของชาวนาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในปัจจุบันก็ยังดำเนินไปภายใต้เงื่อนไขที่ซับซ้อน เช่น การเลิกนโยบายจำนำข้าวของรัฐ สภาพอากาศแปรปรวน ต้นทุนการผลิตสูง ด้านแรงงานรุ่นใหม่ไม่สนใจสืบทอดอาชีพ ทำให้รูปแบบการปรับตัวของคริวเรือนชาวนามีความซับซ้อนตามไปด้วย ทั้งนี้เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางแรงกดดันรอบด้านในปัจจุบัน

2. การปรับตัวของชาวนาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

กระบวนการปรับตัวของคริวเรือนชาวนาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอยู่บนฐานคิดของ ระบบเกษตรกรรมเชิงพหุลักษณะ (Agriculture Diversity) ซึ่งเป็นการปรับตัวที่กระบวนการผลิตในระบบเกษตรของคริวเรือนมีความหลากหลาย โดยดำเนินไปบนพื้นฐานของการผสมผสานกันระหว่างแนวคิดระบบเกษตรเพื่อยังชีพ (Agriculture Subsistence) กับแนวคิดระบบเกษตรเชิงพาณิชย์ (Agriculture Commercial) ผลการสังเคราะห์ข้อมูลจากชุมชนทั้ง 4 พื้นที่ สามารถสรุปลักษณะการปรับตัวของคริวเรือนชาวนาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในปัจจุบันว่า “หนึ่งคริวเรือน หลายวิธีการผลิต” ดังตัวอย่างคริวเรือนชาวนาในพื้นที่บางแก้วแต่เดิมมีอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก และเลี้ยงวัวเป็นอาชีพเสริม ต่อมาคริวเรือนชาวนาก็ได้มีการปรับพื้นที่นาเป็นสวนยางพารา ทั้งนี้คริวเรือนชาวนาที่บางแก้วมีการปรับเข้าสู่สวนยางพาราก่อนพื้นที่อื่นๆ อย่างไรก็ตามก็ตีคริวเรือนก็ยังไม่ทิ้งการเลี้ยงวัว ขณะที่รอให้สวนยางพาราได้รับผลผลิต ซึ่งต้องใช้

ระยะเวลา 7 ปี ขณะนี้ปัจจุบันเมื่อราคายางพาราตกต่ำ ก็มีการกลับมาซื้อคืนการทำนาข้าวอย่างเป็นระบบโดยเฉพาะการปลูกข้าวสังข์หยดปลอดสารเคมี จนกลายเป็นสินค้าสำคัญที่สร้างรายได้ให้ครัวเรือนชาวนา และเป็นอาชีพหลักของครัวเรือนอีกครั้งในปัจจุบัน

สำหรับพื้นที่ตำบลพนาสูง ครัวเรือนชาวนาได้ปรับเปลี่ยนวิธีการทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักในอดีต มาสู่การทำนาที่มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้การค้นคว้าวิจัย และมีการนำผลการศึกษามาปฏิบัติโดยเชื่อมโยงกับการเพิ่มมูลค่าข้าวพันธุ์ท้องถิ่น คือ ข้าวสังข์หยด ข้าวเล็กนก และข้าวหอมชลลสิทธิ์ โดยมีการแปรรูปเป็นข้าวกล้อง ข้าวซ้อมมือ มีการสร้างตราสินค้า และเพิ่มช่องทางการตลาดโดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง มีผลิตภัณฑ์ที่ทำจากข้าวปลอดสารเคมีที่หลากหลาย จนกลายเป็นอาชีพที่สร้างรายได้เพียงพอในการดำรงชีพในปัจจุบัน หากครัวเรือนก็ยังไม่ละทิ้งอาชีพการเลี้ยงวัว การสานเสื่อกระจูด การปลูกผัก และการปรับพื้นที่ไร่นาสวนผสมที่ทิ้งกร้างไว้เป็นสวนปาล์มน้ำมันที่กลายเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของภาคใต้ทดแทนยางพารา

การปรับตัวของครัวเรือนชาวนาในพื้นที่วัดจันทร์นั้น มีความเด่นชัดและเข้มข้นของครัวเรือนที่จำเป็นต้องสร้างการผลิตที่หลากหลาย (Diversity Products) ไม่ว่าจะ เป็น รูปแบบของการใช้ที่ดิน ชนิดของพืชที่ปลูก การจัดการแรงงานในครัวเรือนและจ้างแรงงาน ทั้งนี้เพราะในพื้นที่วัดจันทร์ มีการถือครองที่ดินของครัวเรือนมีขนาดเล็ก ไม่มีระบบชลประทานรองรับ ทำนาได้เพียงปีละครั้ง การทำนาเพื่อขายไม่สามารถช่วยให้การดำรงชีพของครัวเรือนมีความเพียงพอ ครัวเรือนจึงมีการปรับตัวไปสู่การปลูกผัก ซึ่งใช้ขนาดที่ดินและจำนวนแรงงานที่น้อยกว่า ขณะที่ผักมีราคาที่แน่นอนกว่าข้าว หากครัวเรือนก็ยังแบ่งพื้นที่ปลูกข้าวไว้สำหรับบริโภคด้วย ทั้งนี้ในระยะยาวชาวนายังได้แบ่งที่ดินไปปลูกปาล์มน้ำมันซึ่งสนับสนุนการปลูกโดยรัฐบาล มีการปลูกผักบริเวณบ้าน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “การปลูกผักสายรั้ว” ซึ่งเป็นกิจกรรมการผลิตที่สร้างรายได้เสริมจากกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้หญิง ทำให้ที่มาของรายได้ของครัวเรือนนั้นหลากหลาย โดยในพื้นที่วัดจันทร์มีการจัดการแรงงาน โดยใช้สมาชิกในครัวเรือนเป็นหลัก กิจกรรมการผลิตจึงต้องใช้แรงงานที่เข้มข้น (Self-exploitation) เพื่อให้การผลิตที่หลากหลายดำเนินไปอย่างราบรื่น

การปรับตัวของครัวเรือนชาวนาในพื้นที่ตำบลแหลมก็เป็นปรับตัวบนพื้นฐานของการเกษตรแบบพหุลักษณะชาวนาที่ตำบลแหลมจะให้น้ำหนักของการผลิตบนฐาน

คิดระบบเกษตรเชิงพาณิชย์อย่างชัดเจนมากกว่าพื้นที่อื่น ๆ โดยเฉพาะการปลูกข้าวโดยมีการใช้สารเคมีอย่างเข้มข้นในยุคของนโยบายโครงการประกันราคาข้าวและนโยบายรับจำนำข้าวชววนาคู่กันเคยกับการปลูกข้าวพันธุ์ที่ตลาดต้องการ มากกว่าการปลูกข้าวพันธุ์ท้องถิ่นและจะขายข้าวทั้งหมดให้โรงสี ทั้งนี้ในช่วงปี.ศ.2550-2548 มีการขยายตัวของการปลูกปาล์มน้ำมันในพื้นที่นา และมีการปลูกผักในร่องปาล์มเพื่อสร้างรายได้ระหว่างรอปาล์มให้ผลผลิต คราวเรือนชววนาที่ตำบลแหลมยังมีอาชีพเสริมคือการค้าเลี้ยงวัวโดยการสร้างคอกไว้ที่บ้าน และใช้หญ้าจากพื้นที่นา พื้นที่สวนปาล์มมาให้วัวทดแทนการปล่อยทุ่งเหมือนในอดีต ที่ไม่สามารถทำได้แล้วในปัจจุบัน ทั้งนี้การปรับตัวของชววนาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาสามารถสรุปเพิ่มเติมได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงสรุปข้อมูลการปรับตัวครัวเรือนชาวนาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา 4 พื้นที่

ประเด็น	ข้อมูลพื้นที่			หมายเหตุ
	ด.มบงแก้ว	ด.พนางสูง	ด.วัดจันทร์	
การผลิตหลักของครัวเรือนในปัจจุบัน	1. ทำนาเพื่อขาย 2. แปรรูปข้าว 3. ปาล์มบ้านมั่นคง 4. ยางพารา	1. ทำนาเพื่อขาย 2. แปรรูปข้าว 3. เลี้ยงวัว 4. ปาล์มบ้านมั่นคง	1. ปลูกผัก 2. ทำนาเพื่อบริโภค 3. รับจ้าง	1. ปาล์มบ้านมั่นคง 2. ปลูกผัก 3. ทำนาเพื่อขาย 4. เลี้ยงวัว
ภาวะหนี้สินครัวเรือน	1. มีหนี้สินร้อยละ 56.52 2. ส่วนใหญ่มีหนี้สินจาก ธกส. ร้อยละ 53.70	1. มีหนี้สินร้อยละ 79.14 2. ส่วนใหญ่มีหนี้สินจาก ธกส. ร้อยละ 42.34 กองทุนหมู่บ้านร้อยละ 33.78	1. มีหนี้สินร้อยละ 86.79 2. ส่วนใหญ่มีหนี้สินจากกองทุนหมู่บ้าน ร้อยละ 50.60 ธกส. ร้อยละ 30.12	1. มีหนี้สินร้อยละ 76.52 2. ส่วนใหญ่มีหนี้สินจาก ธกส. ร้อยละ 40.86 กองทุนหมู่บ้านร้อยละ 22.04
ขนาดของงานถือครองที่ดิน	5-10 ไร่ ร้อยละ 40.58 11-20 ไร่ ร้อยละ 33.33	ต่ำกว่า 5 ไร่ ร้อยละ 32.52 11-20 ไร่ ร้อยละ 26.38	ต่ำกว่า 5 ไร่ ร้อยละ 47.17 5- 10 ไร่ ร้อยละ 37.74	5-10 ไร่ ร้อยละ 32.17 ต่ำกว่า 5 ไร่ ร้อยละ 25.22
ความต้องการให้ลูกหลานสืบต่ออาชีพชาวนา	ส่วนใหญ่มีความต้องการ ร้อยละ 78.26	ส่วนใหญ่มีความต้องการ ร้อยละ 68.10	ส่วนใหญ่ไม่มีความต้องการ ร้อยละ 54.72	ส่วนใหญ่ไม่มีความต้องการ ร้อยละ 51.30
การปรับตัวไปทำสวนยาง	1. ขาดตัวมานานกว่า 30 ปี 2. ปัจจุบันการขาดหัวพืชจะจับเพราะราคาขายตกต่ำ	1. มีการปลูกในพื้นที่มานานกว่า 40 ปี 2. การขาดหัวในพื้นที่น้อยเพราะเมล็ดไม่ดีผล 3. การขาดหัวพืชจะจับราคาขายตกต่ำ	1. ไม่มีการปรับพื้นที่เป็นสวนยาง เพราะส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นาเดิมที่ท่วมจึงไม่เหมาะกับการปลูกยาง	1. ไม่มีการปรับพื้นที่เป็นสวนยาง เพราะส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นาเดิมที่ท่วมจึงไม่เหมาะกับการปลูกยาง
การปรับตัวไปเลี้ยงวัว	1. มีการเลี้ยงวัวในพื้นที่บ้านเพื่อเป็นการสะสมทุน	1. มีการเลี้ยงวัวในทุ่งและป่าหุบที่เป็นวัวฝูง 3 ราว 2. มีการเลี้ยงวัว 1- 3 ตัวในพื้นที่บ้าน	1. มีการเลี้ยงวัวในพื้นที่บ้าน 3- 5 ตัว จำนวนไม่มากเพราะวัวเรื้อนมีการะในการดูแลแปดฝัก	1. มีการเลี้ยงวัวในพื้นที่บ้าน 3- 5 ตัว ซึ่งวัวเรื้อนกลุ่มนี้จะสามารถตัดหญ้าจากสวนปาล์มมาให้วัวกินได้เพียงพอ

ตารางที่ 2 แสดงสรุปข้อมูลการปรับตัวครัวเรือนชาวนาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา 4 พื้นที่ (ต่อ)

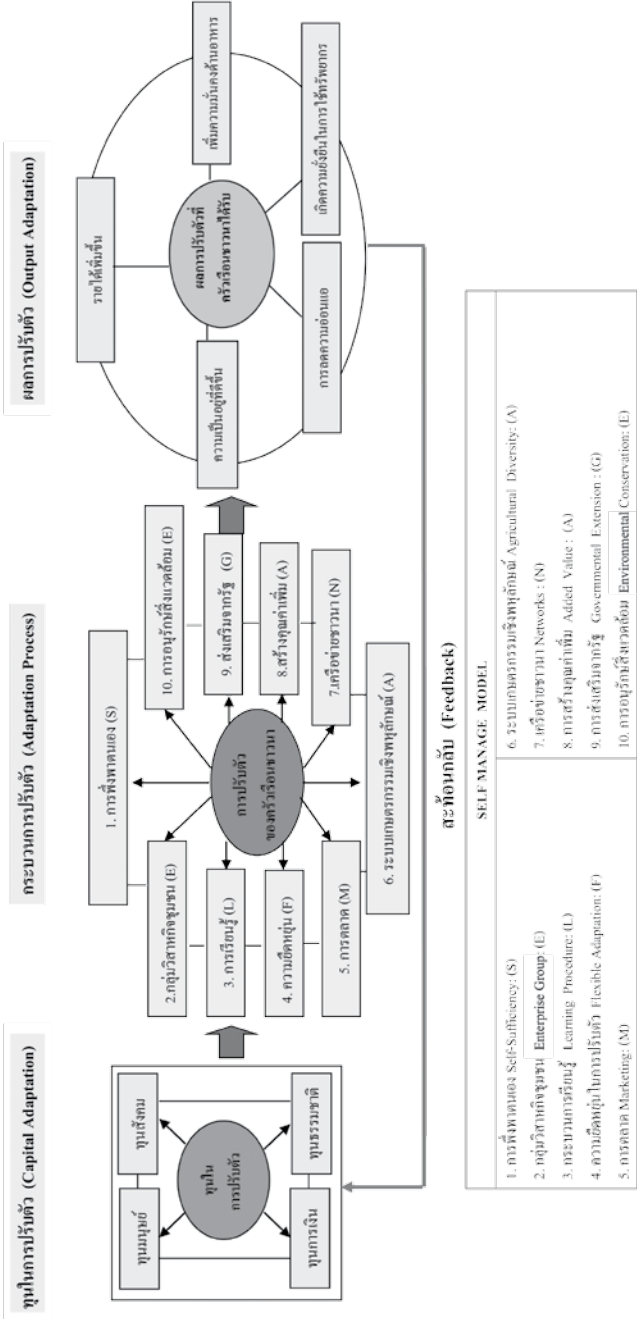
ประเด็น	ข้อมูลพื้นที่			
	บางแก้ว	พนาสูง	วัดจันทร์	บ้านแหลม
การปรับตัวไปปลูกปาล์ม น้ำมันในพื้นที่น้้ำจืด	<ol style="list-style-type: none"> มีการขยายตัวช้าๆ เพราะการทำนาข้าวยังได้รับความนิยม เป็นการปรับตัวของครัวเรือนที่มีฐานะ/ข้าราชการเกษียณ พื้นที่ห่างไกลจากลานเทร็มซื่อ 	<ol style="list-style-type: none"> มีการขยายตัวระดับปานกลางเพราะการทำนาข้าวยังได้รับผลดี เป็นการปรับตัวของครัวเรือนที่มีฐานะ/ข้าราชการเกษียณ เริ่มมีลานเทเบิกรับซื่อในพื้นที่ 	<ol style="list-style-type: none"> ขยายตัวจากการสนับสนุนให้ปรับพื้นที่น้้ำจืดเป็นปาล์ม มีข้อจำกัดเรื่องที่ดินทำให้ขนาดสวนปาล์มมีขนาดเล็ก 5-20 ไร่ เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องการปลูกปาล์มแต่ไม่มีทุนในการปรับพื้นที่ 	<ol style="list-style-type: none"> มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วจากการผลักดันของนายทุนนอกพื้นที่ มีลานเทร็มซื่อปาล์มในพื้นที่จำนวนมาก กลุ่มครัวครัวเรือนยากจนเริ่มปลูกปาล์ม โดยการตั้งธนาคารกศ.ศ.
การปรับตัวไปทำสวนยาง	<ol style="list-style-type: none"> ขยายตัวในพื้นที่ที่มานานกว่า 30 ปี ปัจจุบันการขยายตัวหยุดชะงักเพราะราคายางตกต่ำ 	<ol style="list-style-type: none"> มีการปลูกในพื้นที่ดอนของชุมชนมานานกว่า 40 ปี การขยายตัวในพื้นที่นี้มีน้อยเพราะนาเกลือไม่ได้ผล การขยายตัวหยุดชะงัก/ราคายางตกต่ำ 	<ol style="list-style-type: none"> ไม่มีการปรับพื้นที่น้้ำจืดเป็นสวนยางเพราะพื้นที่น้้ำจืดส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นาเกลือ น้ำท่วมจึง เหมาะกับการปลูกยาง 	<ol style="list-style-type: none"> ไม่มีการปรับพื้นที่น้้ำจืดเป็นสวนยางเพราะพื้นที่น้้ำจืดส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นาเกลือ น้ำท่วมจึง เหมาะกับการปลูกยาง
การปรับตัวที่เป็นเลิศ	การปรับตัวในการทำนา	การปรับตัวในการทำนา	การปรับตัวในการปลูกผัก	การปรับตัวในการปลูกปาล์ม

ตารางที่ 2 แสดงสรุปข้อมูลการปรับตัวครัวเรือนชาวนาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา 4 พื้นที่ (ต่อ)

ประเด็น	ข้อมูลพื้นที่			
	บางแก้ว	พนาสูง	วัดจันทร์	บ้านแหลม
<p>กระบวนการปรับตัวที่มีการปฏิบัติเป็นเลิศ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. การทำนาปลอดสารเคมีโดยสร้างกระบวนการเรียนรู้จากทฤษฎี 2. มีการค้นหาพื้นที่ข้าวสังข์หยดแก่เก็บกลบเป็นสินค้าสำคัญ 3. การก่อตั้งกลุ่มวิสาหกิจแปรรูปและจำหน่ายข้าวสาร 4. สร้างกลไกความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐและเอกชนได้ชัดเจน 5. เป็นพื้นที่แหล่งเรียนรู้และขยายเครือข่ายการทำนาอินทรีย์ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การทำนาปลอดสารเคมีโดยสร้างกระบวนการเรียนรู้จากทฤษฎี 2. ร่วมมือกับหน่วยงานในพื้นที่พัฒนาการปลูกข้าวปลอดสารเคมี 3. การก่อตั้งกลุ่มวิสาหกิจแปรรูปและจำหน่ายข้าวสาร 4. สร้างกลไกการคิดและการตลาดร่วมกับเอกชนในระดับประเทศ 5. เป็นพื้นที่แหล่งเรียนรู้และขยายเครือข่ายการทำนาอินทรีย์ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การปลูกผักที่ปรับตัวไปตามความต้องการของตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2. การปลูกผักโดยการใช้ที่ดินอย่างคุ้มค่าโดยการแบ่งที่ดินออกเป็นหลายพื้นที่ 3. ลดการใช้ปุ๋ยเคมีมาใช้ปุ๋ยคอก 4. ปลูกผักสายรัวหรือผักข้างบ้านสร้างรายได้ให้สูงอายุ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การทำสวนปาล์มที่เอื้อต่อการปลูกผักและเลี้ยงวัวนม เช่น ลานพ ที่สามารถจ้างแรงงานในพื้นที่ โดยไม่ต้องมีการเคลื่อนย้ายแรงงานออกไปรับจ้างนอกพื้นที่ 3. รื้อฟื้นการ “การขอแรงงานมาใช้กับการปลูกผัก 	
<p>เงื่อนไขการปรับตัวที่มีการปฏิบัติเป็นเลิศ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. การพัฒนาความรู้จากกระบวนการวิจัยและวิจัยปฏิบัติ 2. กลุ่มชาวนาที่มีความยืดหยุ่นสูง 3. การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ 4. การรักษาคู่คุณภาพข้าวสังข์หยด 5. การรื้อฟื้นพิธีกรรมที่สร้างสำนึกร่วม 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การสนับสนุนของภาครัฐ 2. สร้างกระบวนการเรียนรู้แบบคิด เกมตรกรมมธรรมชาติ 3. การทำนามนฐานคิดของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ 4. การมีกลไกการตลาดที่หลากหลาย 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การถือครองที่ดินในพื้นที่ใกล้แหล่งน้ำ 2. การหมุนเวียนการใช้ที่ดิน 3. การจัดการแรงงานแบบยืดหยุ่น 4. การสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 	<p>การปลูกปาล์มนี้มัน</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. การเข้าถึงแหล่งทุนเงิน 2. การฟื้นคืนของราคาที่ดิน 3. การจัดการแรงงานจากลานเท 4. การขยายตัวของธุรกิจที่ต่อเนื่องกับปาล์มนี้มัน 	

3. ผลการสังเคราะห์

จากข้อมูลเชิงปริมาณ และข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการศึกษาเอกสารและลงพื้นที่ภาคสนามแล้วนำมาสังเคราะห์ร่วมกับแนวคิดการสร้างรูปแบบของคีฟส์ (Keeves, 1988 : 561-565) ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างรูปแบบที่มีลักษณะเป็นแผนผัง (Schematic Models) และผสมผสานด้วยรูปแบบเชิงภาษา (Semantic Models) รวมทั้งแนวทางการศึกษารูปแบบการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของแฟรงค์ เอลลิส (Frank Ellis) ที่ให้ความสำคัญกับการเข้าถึงทุนในการดำรงชีวิต (Access) กับการดำรงชีพของปัจเจกบุคคลและครัวเรือน (Ellis, 2000 : 10) และโรเบิร์ต แชมเบอร์ (Robert Chamber) และกอร์ดอน คอนเวย์ (Gordon Conway) ที่วิเคราะห์ว่าชาวนาจะสามารถดำรงชีพจะยั่งยืนได้นั้น ก็ต่อเมื่อสามารถที่จะรักษาทุนหรือทรัพยากรในการดำรงชีวิตเอาไว้ได้เพื่อให้สามารถดำรงชีพได้ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต (Chambers and Conway, 1992: 7) นอกจากนี้แล้วยังมีการนำแนวคิดการสร้างรูปแบบการปรับตัวจากการศึกษาการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของกองการระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนานานาชาติของอังกฤษ (Department of Foreign International Development : DFID) ที่ได้สร้างรูปแบบที่แสดงถึงความสัมพันธ์ในการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนโดยการสังเคราะห์ข้อมูลจากทั่วโลก ซึ่งรูปแบบที่ได้ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างทุนในการดำรงชีวิตกับผลของการปรับตัวด้วย (DFID, 2001) จากการศึกษาการสร้างรูปแบบ ดังที่กล่าวมาแล้ว สามารถสรุปรูปแบบการปรับตัวของชาวนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้ ดังแผนภูมิ ที่ 1

แผนภูมิที่ 1 รูปแบบการปรับตัวของขนาดอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำท่ามะเดื่อสงขลา (SELF MANAGE MODEL)

4. กระบวนการปรับตัวตามแบบจำลอง SELF MANAGE MODEL

แบบจำลอง SELF MANAGE MODEL ที่แสดงในแผนภูมิที่ 1 ทำให้สามารถเข้าใจกระบวนการปรับตัวของชาวนายอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ว่าจะต้องมีการดำเนินการที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบระหว่างทุนในการปรับตัวของชาวนาย (Capitals Adaptation) กับกระบวนการปรับตัว (Adaptation Process) และผลการปรับตัว (Output Adaptation) โดยกระบวนการปรับตัวดังกล่าวสามารถอธิบายได้ตามลำดับดังต่อไปนี้

ทุนในการปรับตัวของชาวนาย

ทุนในการปรับตัวของชาวนาย ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อต้นทุนที่ชาวนายนำมาใช้ในการปรับตัว ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเกิดผลลัพธ์ มีผลต่อโอกาสการเลือกวิถีการปรับตัวซึ่งได้รับอิทธิพลโดยตรงจากบริบทของครัวเรือน ชาวนายมี 4 ประเภท ได้แก่

1. ทุนมนุษย์ (Human Capital) มีความสำคัญต่อการปรับตัวของครัวเรือนชาวนายในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างมาก ทั้งนี้พบว่า มีการใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลักในกระบวนการผลิต เป็นหลัก เพื่อให้รักษาระบบการผลิตที่หลากหลายเอาไว้รวมทั้งสามารถลดต้นทุนการผลิตได้ด้วย ในอีกด้านหนึ่งพบว่า ผู้นำกลุ่มเป็นปัจจัยสำคัญในการปรับตัวของครัวเรือนเพราะเป็นกระบวนการที่ต้องใช้ความรู้ การประสานงานกับหน่วยงานและบุคคลเพื่อสนับสนุนระบบการผลิต และการแสวงหาช่องทางการตลาดด้วย

2. ทุนธรรมชาติ (Natural Capital) ทุนทางธรรมชาติในสภาวะปกตินั้นจะช่วยสนับสนุน ทุนมนุษย์ โดยเป็นทั้งแหล่งอาหาร และช่วยเพิ่มพูนสุขภาพ ดังนั้นในกระบวนการปรับตัวของครัวเรือนชาวนายนั้นจึงมีความสัมพันธ์กับฐานทรัพยากรส่วนรวม เช่นในพื้นที่ตำบลบางแก้ว และตำบลพนางตุงก็มีสภาพดินที่เหมาะสมกับการปลูกข้าวสังข์หยด ที่ตำบลวัดจันทร์ซึ่งขาดแคลนระบบชลประทานจึงต้องมีการปลูกผักทดแทนการทำนา พื้นที่ตำบลแหลมลักษณะของสภาพที่ดิน และแหล่งน้ำที่สมบูรณ์ทำให้การปรับเปลี่ยนไปปลูกปาล์มน้ำมันสามารถทำได้เป็นอย่างดี

3. ทุนการเงิน (Financial Capital) การปรับตัวของครัวเรือนชาวนายในปัจจุบัน ทุนการเงินกลายเป็นปัจจัยสำคัญในการปรับตัว โดยเฉพาะการปรับตัวในลักษณะของการปรับเปลี่ยนระบบการผลิต เช่น การปลูกปาล์มในพื้นที่นาที่ต้องใช้ทุนการเงินจำนวน

มากในการปรับเปลี่ยนที่ดิน การแปรรูปผลผลิตข้าวก็ต้องมีโรงสี มีโรงเรือนที่เหมาะสม รวมทั้งการปลูกผักก็ต้องใช้ทุนการเงินในการซื้อระบบการให้น้ำผัก

4. ทุนสังคม (Social Capital) ทุนสังคมเป็นกลไกสำคัญในสร้างกระบวนการปรับตัว ให้มีความยั่งยืน ทั้งนี้เพราะการผลิตในภาคเกษตรจำเป็นต้องมีระบบการรวมกลุ่ม สร้างระบบการพึ่งพาแบ่งปันข้อมูล พึ่งพาทรัพยากร ดังนั้นการใช้น้ำในคลองชลประทาน เพื่อปลูกผักที่วัดจันทร์ก็จะมีกรรวางระเบียบการใช้ร่วมกัน ชาวนาที่บางแก้วและพนาตุง ก็มีการให้ยืมพันธุ์ข้าว มีการกำหนดราคาข้าวร่วมกัน ทุนสังคมจึงเป็นปัจจัยที่ขาดไม่ได้ ในกระบวนการปรับตัวของครัวเรือนชาวนาในปัจจุบัน

กระบวนการปรับตัว

การมีทุนในการปรับตัวนั้นเป็นเงื่อนไขที่ช่วยสนับสนุนกระบวนการปรับตัว โดยชาวนาสามารถนำเอาทุนมาสร้างกระบวนการปรับตัวซึ่งมีดังนี้

1. การพึ่งพาตนเอง (Self-Sufficiency) กระบวนการปรับตัวของครัวเรือนชาวนามีการให้ความสำคัญกับการพึ่งพาตนเองในระดับครัวเรือน การพึ่งพาตนเองในระดับกลุ่ม และระดับชุมชน การพึ่งพาตนเองในระดับครัวเรือนนั้นพบว่า กระบวนการปรับตัวเชิงพหุลักษณ์ นั้นมีระบบการผลิตของครัวเรือนที่หลากหลาย หากแต่สัมพันธ์กัน เช่น การทำนาทำให้มีฟางข้าวเลี้ยงวัว การทำสวนปาล์มกับการปลูกผัก การทำนากับการแปรรูปข้าว ซึ่งกิจกรรมการผลิตแบบหนึ่งครัวเรือนหลายกิจกรรมการผลิต เป็นการสร้างความสมดุลให้ครัวเรือนเพื่อไม่ให้พึ่งพาการผลิตประเภทเดียว

2. กลุ่มวิสาหกิจ (Enterprise Group) การก่อตั้งกลุ่มวิสาหกิจของกลุ่มชาวนาพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เช่นในพื้นที่ตำบลบางแก้ว และที่ตำบลพนาตุง นั้นไม่ได้ตั้งขึ้นเพื่อรองรับการสนับสนุนปัจจัยการผลิตจากภาครัฐเป็นหลัก แต่เป็นการก่อตั้งกลุ่มที่ค่อย ๆ มีพัฒนาการมาจากการ ช่วยกันคิด ช่วยกันทำให้เห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกัน สมาชิกรู้สึกเป็นเจ้าของความรู้ เป็นเจ้าของกิจการ มีการแปรรูปสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับข้าวสังข์หยด และข้าวชนิดอื่น ๆ โดยนำเอาฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชน ผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล

3. กระบวนการเรียนรู้ (Learning Procedure) กระบวนการเรียนรู้เป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งของกระบวนการปรับตัวของครัวเรือนชาวนา นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 เป็นต้นมาชาวนาได้เริ่มต้นกลับมาทำนาโดยมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้บนฐานคิดเกษตรกรรมธรรมชาติอย่างต่อเนื่องชาวนาตระหนักและเรียนรู้ว่าในการทำนาจะต้อง

ลงมือทำด้วยความรู้ใช้พันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับท้องถิ่น ควบคู่กับผลิตข้าวให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด

4. ความยืดหยุ่นในการปรับตัว (Flexible Adaptation) ความยืดหยุ่นเป็นคุณสมบัติที่ครัวเรือนชาวนาสามารถดำรงชีวิตให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ประปราย เช่น ปริมาณของน้ำฝน ความแห้งแล้ง หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสถานการณ์ของราคาผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งพบว่า ชาวนาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในปัจจุบันเป็นชาวนาผู้จักที่จะคิดใคร่ครวญ (Reflexibility) และมีตัวตนที่ลื่นไหลในหลายบทบาท เช่น “ชาวนาปลูกข้าวกิน” “ชาวนานักวิจัย” และ “ชาวนาค้าข้าว”

5. การตลาด (Marketing) การปรับตัวของครัวเรือนชาวนา อาทิเช่นในพื้นที่ตำบลบางแก้ว และตำบลพนางตุงสามารถสร้างกลไกที่สามารถกำหนดราคาข้าวของตนเองได้โดยการรวมกลุ่มของคนในพื้นที่ โดยมีการรับซื้อข้าวของชาวนาราคาสูงกว่าพ่อค้าคนกลาง ขณะเดียวกันก็มีการสร้างคุณภาพข้าวเป็นข้าวอินทรีย์ ทำให้ผู้บริโภคเกิดการพอใจ และยอมรับอย่างกว้างขวาง กลุ่มชาวนามีกลไกการตลาดที่หลากหลายทำให้กระจายข้าวได้อย่างแน่นอน และรวดเร็ว

6. ระบบเกษตรกรรมเชิงพหุลักษณะ (Agricultural Diversity) กล่าวได้ว่าระบบการผลิตเชิงพหุลักษณะนั้นเป็นฐานคิดสำคัญที่สามารถทำให้เราทำความเข้าใจและมองเห็นการปรับตัวของครัวเรือนชาวนาที่มีความหลากหลายในวิธีการและเป้าหมายของการผลิต ที่มีการแปรรูป และการจำหน่ายผลผลิตที่ซับซ้อนมากขึ้น ทั้งนี้ความหลากหลายของกิจกรรมการผลิตที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันของครัวเรือนชาวนาทำให้มองเห็นรูปแบบและแนวทางการส่งเสริมการปรับตัวที่หลากหลายขึ้น

7. เครือข่ายชาวนา (Networks) เครือข่ายชาวนาประกอบด้วยเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเครือข่ายการผลิตข้าว และเครือข่ายการตลาด ทั้งนี้เพื่อให้เกิดกิจกรรมที่ช่วยเสริมความรู้ในกระบวนการผลิต การปรับตัวของครัวเรือนชาวนาจึงเป็นการปรับตัวที่ให้ความสำคัญกับการเชื่อมร้อยเครือข่ายโดยสามารถแยกออกเป็นเครือข่ายประเภทองค์กรหรือหน่วยงานราชการที่เข้ามาสนับสนุนทั้งความรู้ และปัจจัยการผลิตเครือข่ายประเภทองค์กรเอกชน ที่เข้ามาสนับสนุนโรงเรียน ศูนย์วิจัยข้าว เครื่องบรรจข้าวสุญญากาศ เป็นต้น

8. การสร้างคุณค่าเพิ่ม (Added Value) การสร้างคุณค่าเพิ่มเป็นการสร้างสรรค์ผลผลิตที่มีมูลค่าน้อยให้มีมูลค่ามากขึ้น โดยผ่านกระบวนการแปรรูปบนฐานความรู้

และภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลผลิตที่มีการนำมาแปรรูปก็เป็นผลผลิตของครัวเรือนเอง เช่น ข้าวกล้อง ข้าวซ้อมมือ ผงชงจากจมูกข้าว ขนมขี้มอดจากปลายข้าว

9. การส่งเสริมจากรัฐ (Government Extension) ซึ่งพบว่า การปรับแนวคิดของกลุ่มชาวบ้านบางแก้วที่ไม่ปฏิเสธการพัฒนาจากภาครัฐและ นิยามตนเองว่า “เป็นแจกันดอกไม้” ใครจะเอาดอกไม้สวย ๆ มาปักก็ไม่ปฏิเสธ ชาวบางแก้วจึงได้รับการสนับสนุนเครื่องมือการผลิต พันธุ์ข้าว ช่องทางการกระจายสินค้า เช่นเดียวกับการปรับตัวของครัวเรือนชาวนาที่ตำบลพนางตุง ส่วนพื้นที่ตำบลวัดจันทร์และที่ตำบลแหลม ซึ่งมีปัญหาเรื่องแหล่งน้ำในการทำ และผลผลิตข้าวตกต่ำทำให้ชาวนาต้องการปลูกปาล์ม น้ำมันในพื้นที่นา ก็ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลโดยมีการส่งเสริมการปรับเปลี่ยนที่ดิน พันธุ์ปาล์ม การบำรุงซึ่งในที่สุดก็เป็นแนวทางการปรับตัวที่กลายเป็นรายได้หลักของครัวเรือน

10. การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Environmental Conservation) สิ่งแวดล้อมที่ดีคือต้นทุนที่สำคัญของการดำรงอยู่ และการปรับตัวของครัวเรือนในภาค เราจึงจะเห็นว่าชาวนาที่ตำบลบางแก้วและตำบลพนางตุงก็จะมีการทำงานโดยไม่ใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อให้ดินและน้ำไม่สูญเสียความอุดมสมบูรณ์ การปลูกผักที่ตำบลวัดจันทร์เกษตรกรก็นิยมใช้ปุ๋ยจากมูลเป็ดและมูลวัวซึ่งมีราคาถูก สามารถช่วยรักษาสภาพความสมบูรณ์ของดิน ขณะที่ตำบลแหลมชาวบ้านก็มีบทเรียนเรื่องการขาดแคลนแหล่งน้ำจึงคิดว่าทำให้การผลิตของครัวเรือนได้รับผลกระทบ ชาวนาก็ตระหนักว่าการใช้น้ำจึงต้องใช้อย่างประหยัดและแบ่งปันกันในชุมชน

ผลการปรับตัว (Output Adaptation)

จากกระบวนการปรับตัวทั้ง 10 ประการที่กล่าวมาแล้วจะต้องมีความเชื่อมโยงกันในลักษณะของการบูรณาการ (Integration) และเป็นมีความเป็นองค์รวม (Holistic) เพื่อที่จะนำไปสู่การปรับตัวของครัวเรือนชาวนาให้มีความยั่งยืน ซึ่งผลของกระบวนการปรับตัวพบว่า มี 5 ประการ ดังต่อไปนี้

1. การมีรายได้เพิ่มขึ้น (More Income) ซึ่งเป็นผลทางตรงของการปรับตัวที่ครัวเรือนชาวนาได้รับ และเป็นผลที่ชาวนามีความต้องการมากที่สุดภายใต้ระบบเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพาเงินสด (Cash Money Economy) ในการดำรงชีวิตประจำวัน รวมทั้งเป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการผลิต ขณะที่ รายได้ที่ครัวเรือนชาวนาได้รับเป็นผลมาจากการผลิตที่มีความหลากหลายนับตั้งแต่การทำนาเชิงพาณิชย์ การทำนาแบบอินทรีย์

การแปรรูปข้าว การปลูกผัก การเลี้ยงวัว การทำสวนยาง การทำสวนปาล์ม น้ำมัน และ การเป็นแรงงานรับจ้าง คราวเรือนชาวนาที่มีรายได้เพิ่มขึ้นไม่สามารถปลูกพืชเชิงเดี่ยว (Monopoly Crops) ได้อีกต่อไป ดังนั้นเราจึงเห็นการมีรายได้เพิ่มขึ้นของครัวเรือนอย่าง ชัดเจนในครัวเรือนที่มีระบบการผลิตที่หลากหลาย

2. ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (Increased Well-being) เป็นผลของการปรับตัวที่ส่วนหนึ่ง ก็มาจากการเพิ่มขึ้นของรายได้ครัวเรือน อย่างไรก็ตามรายได้ที่เพิ่มขึ้นก็ไม่ได้หมายความว่า จะสามารถสร้างความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ทั้งหมด ดังนั้นความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของครัวเรือน ชาวนาจึงเกิดจากผลลัพธ์อื่น ๆ ที่ไม่ใช่ตัวเงินด้วย เช่น การกลับคืนสู่บ้านเกิดของคนรุ่นใหม่ หรือคนที่เคยออกไปเป็นแรงงานรับจ้างนอกพื้นที่มาเป็นเวลานาน เมื่อครัวเรือนมี กิจกรรมการผลิตที่หลากหลาย มีรายได้ที่แน่นอน ขณะที่ผู้สูงอายุพื้นที่ตำบลวัดจันทร์ ก็ไม่เคยรู้สึกเลยว่าเป็นผู้ว่างงานหรือเป็นภาระแฝงในบ้าน เพราะพวกเขาได้เก็บผัก ในบริเวณบ้านมาขายได้รายได้ทุกวัน

3. การเพิ่มความมั่นคงทางด้านอาหาร (Improved Food Security) การปรับตัว เข้าสู่ระบบเกษตรแบบการบริโภคในครัวเรือนไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ที่ให้ความสำคัญ กับการผลิตเพื่อขายเป็นหลัก หรือการผลิตพืชพลังงาน ทดแทนพืชที่กินได้ ทำให้เกิด เป็นข้อกังวลว่า จะทำให้ ครัวเรือนขาดความมั่นคงด้านอาหาร อย่างไรก็ตามครัวเรือน ชาวนามีวิธีสร้างความมั่นคงด้านอาหารโดยการแบ่งพื้นที่สำหรับปลูกข้าวไว้สำหรับ บริโภคในครัวเรือนด้วย

4. การลดความอ่อนแอ (Reduced Vulnerability) การลดความอ่อนแอของ ครัวเรือนทั้งที่เป็นความอ่อนแอที่เกิดจากผลของภัยธรรมชาติ การปลูกพืชเชิงเดี่ยว เข้มข้น การสูญเสียที่ดินจากปัญหานี้สิน การรักษาพยาบาล และภาระค่าเล่าเรียนบุตร การไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทุน เมื่อแนวทางและผลของการปรับตัวมีความชัดเจนมากขึ้น ก็พบว่า ความอ่อนแอของครัวเรือนก็ลดลง แม้ว่าครัวเรือนส่วนหนึ่งจะมีหนี้สินจาก การทำการเกษตรแต่ก็มีความมั่นใจในการชำระหนี้มากขึ้น การลดลงของความอ่อนแอ เป็นผลลัพธ์จากการปรับตัวที่เกิดผลสำเร็จ

5. การเกิดความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ (Sustainable Use of Natural Resources) การช่วยกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืนก็เท่ากับเป็นการสร้างความ ยั่งยืนให้การผลิตในครัวเรือนเกษตรรุ่นต่อ ๆ ไปด้วย เราพบว่า ชาวนาในพื้นที่ลุ่มน้ำ ทะเลสาบสงขลาต่างก็ได้พบกับบทเรียนดังกล่าว นับตั้งแต่การปลูกข้าวเชิงพาณิชย์

ที่ทำให้ดินเสื่อมสภาพ การขุดบ่อเลี้ยงกุ้งในพื้นที่น้ำจืดจนทำให้ดินเค็มปลูกข้าวไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงมีความพยายามลดการพึ่งพาการใช้ปุ๋ยเคมี หันมาใช้ปุ๋ยจากมูลสัตว์ และน้ำหมักชีวภาพมากขึ้น มีการปลูกข้าวพันธุ์ท้องถิ่นเพื่อขายและเพื่อการอนุรักษ์ เหล่านี้คือ ความตระหนักที่เกิดจากประสบการณ์ที่ชาวนาเริ่มเห็นความสำคัญของความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากรที่จะย้อนกลับมาสู่ความยั่งยืนของอาชีพพวกเขาเอง

5. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้จำนวน 6 ประเด็นดังต่อไปนี้

1. ด้านการผลิตของชาวนา ชาวนาต้องจัดสรรทรัพยากรที่ดินของตนเองให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยชาวนาต้องดำเนินการตามแนวของระบบเกษตรก้าวหน้าหรือเกษตรผสมผสาน เพื่อให้สามารถมีรายได้ตลอดทั้งปี ชาวนาต้องเลือกพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับพื้นที่ เป็นที่ต้องการของตลาด และจัดสรรที่ดินส่วนหนึ่งปลูกข้าว ปลูกพืชอาหารเลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน โดยหากเหลือก็แบ่งขายได้

2. ด้านการตลาด ชาวนาต้องปรับปรุงคุณภาพผลผลิตให้ดีขึ้น มีการรวมกลุ่มกันสร้างศักยภาพในการแปรรูปผลผลิตข้าว โดยเฉพาะข้าวท้องถิ่นพันธุ์สังข์หยด ชาวนาต้องสร้างผลผลิตบนฐานคิดของตลาดกลุ่มผู้บริโภคอาหารเชิงสุขภาพ ซึ่งมีตลาดรองรับจำนวนมากในปัจจุบัน

3. บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานราชการ ควรมีการส่งเสริมประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เกี่ยวกับการทำนาปลอดสารเคมี และการให้ความรู้เกี่ยวกับข้าวพันธุ์พื้นเมือง พร้อมทั้งเป็นหน่วยงานที่หนุนเสริมการสร้างมูลค่าข้าวท้องถิ่นไปพร้อมกับการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวบนฐานภูมิปัญญาของชุมชน

4. สร้างกระบวนการเรียนรู้การทำนาสู่ชาวนารุ่นใหม่ เช่นโครงการยุววิจัยชาวนา เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เยาวชนได้เห็นความสำคัญของการสืบทอดอาชีพการทำนา

5. ส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลผลิตข้าวโดยการแปรรูปข้าว โดยเฉพาะการผลิตข้าวให้เป็นผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ ตลอดจนการส่งเสริมให้มีการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และมีตราสินค้าที่สวยงาม มีความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

6. ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือของชาวนาขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาความรู้และสร้างความมั่นใจในการทำนาให้กับชาวนา สำหรับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือของชาวนานอกจากจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้

และวัตถุประสงค์ระหว่างชวชนกลุ่มต่าง ๆ แล้วการรวมกลุ่มและการมีเครือข่ายยังช่วยให้ การขอรับการสนับสนุนงบประมาณ เครื่องมือการผลิตและแปรรูปข้าว รวมทั้งข้อมูล ความรู้จากภาครัฐ ได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

บรรณานุกรม

- อนุสรณ์ อุณโณ. (2547). “อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม: การกำหนดตัวตนของชุมชน เกษตรกรรมเพื่อปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางอำนาจ”. ใน **อนุสรณ์ อุณโณ (บรรณาธิการ) เกษตรกรรมยั่งยืน : อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมกับปัญหา การเกษตรและอัตลักษณ์ชาวนาไทย.** (หน้า 7-26) กรุงเทพฯ : คณะกรรมการ จัดงานมหกรรมเกษตรยั่งยืน.
- วีระศักดิ์ คงฤทธิ์ และสุวัจน์ เพชรรัตน์. (2556). **พลวัตเศรษฐกิจข้าวในภาคใต้ของ ประเทศไทย.** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สำเริง แซ่ตัน. (2553). “จากสังข์หยด ถึงเล็บนก อู่ข้าวอู่น้ำ อู่สำนึกที่พัทลุง,”. ค. คน. (ตุลาคม 2543), 108-111.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.(2555). **สถิติการเกษตรของประเทศไทย ปี พ.ศ.2555.** สืบค้นเมื่อ 19 มิถุนายน 2556, จาก [http : www. oae.go.th](http://www.oae.go.th).
- Chambers, R . and Conway, GR. (1992). **Sustainable rural livelihoods : Practical concepts for the 21st century.** Institution of Development study (IDS) Discussion Paper No. 296. IDS, Brighton.
- Department for International Development (DFID). (2001). **Sustainable Livelihoods Guidance Sheets.** Retrieved July 10, 2008, from [http : www.fao.org](http://www.fao.org). ().
- Ellis, F. (2000). **Mixing It : Rural livelihoods and diversity in developing countries.** Oxford : Oxford University Press.
- Keeves, J. P. (1988). **Educational research, and methodology, and measurement : An International handbook.** Oxford : Pergamon Press.
- Yamane, T. (1973). **Statistics-an introductory analysis** (3rd ed). New York : Harper and Row .

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดพลวัตวัฒนธรรมชุมชนเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

Factors Generating Cultural Dynamic of
Khaopangkrai Community, Huasai, Nakorn Si Thammarat

วชิรา หงษ์ทอง (Wachira Hongtong)¹

ไพบุลย์ ดวงจันทร์ (Phaiboon Duangchan)²

ฉันทัส ทองช่วย (Chantas Thongchuy)³

สีบพงศ์ ธรรมชาติ (Suebpong Thammachat)⁴

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ในศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดพลวัตวัฒนธรรมชุมชนเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยศึกษากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ที่มีประสบการณ์ตรง กลุ่มผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และกลุ่มผู้ที่อาศัยในท้องถิ่นชุมชนเขาพังไกร เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือแบบสอบถามเพื่อเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ระเบียบวิธีพรรณนาวิเคราะห์ วิจัยพบว่า ปัจจัยที่ก่อให้เกิดพลวัตวัฒนธรรมชุมชนเขาพังไกรมีอยู่หลายปัจจัยได้แก่ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ปัจจัยด้านศาสนา ปัจจัยด้านการศึกษา ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ปัจจัยด้านการเมืองการปกครอง และปัจจัยด้านศิลปะและวัฒนธรรม ปัจจัยเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดพลวัตวัฒนธรรมชุมชนเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

¹นักศึกษาลัทธิสุตรปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

Doctorate student Program in Cultural Studies, Thaksin University

²รองศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

Associated Professor in Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University

³อาจารย์ ดร. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

⁴รองศาสตราจารย์ ดร. ผู้อำนวยการอาคารวัฒนธรรมมวลัยลักษณ์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

Abstract

The purpose of this research was to study the factors which affected to the cultural dynamic in Khaopangkrai Community, Hua Sai District, Nakhon Si Thammarat Province, Thailand. The sampla was selected from the following three groups: (1) directly experienced persons;(2) stakeholders; and (3) villagers living in Khaopangkrai Community. Questionnaires and interviews were used for data collection. Data analysis was done by using descriptive statistical method. The study revealed that there were several factors affecting the cultural dynamic in the community such as natural environment, religion, education, socio-economic condition, politic, and art and culture. These factors generated and affected to cultural dynamic in Khaopangkrai Community, Hua Sai District, Nakhon Si Thammarat Province.

คำสำคัญ : ปัจจัย, พลวัตวัฒนธรรม, ชุมชนเขาพังไกร

บทนำ

เขาพังไกรเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช มีประวัติความเป็นมาเป็นมายาวนานเป็นแหล่งที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ภาคใต้ ดังที่ (ธราพงศ์ ศรีสุชาติ) กล่าวโดยสรุปได้ว่า ชุมชนเขาพังไกร ตั้งอยู่ในเขตอำเภอหัวไทร (อำเภอเขาพังไกรสมัยก่อน) เป็นแหล่งที่ตั้งอยู่ในทำเลที่เป็นแหล่งบนสันทราย ด้านหนึ่งเป็นชายฝั่งทะเลและมีการค้นพบวัตถุโบราณ หินปะการังในคลองที่เชื่อมติดต่อกับเขาพังไกร จากการค้นพบแหล่งดังกล่าว พอจะสรุปได้ว่า บริเวณนี้เคยเป็นแหล่งชุมชนมาเป็นเวลานาน ซึ่งเคยเป็นแหล่งที่ตั้งเป็นตำบล เป็นชุมชน เป็นหมู่บ้าน และเป็นอำเภอ ดังหลักฐานที่ปรากฏ พ.ศ. 2354 ก็ปรากฏชื่อพื้นที่ในทำเนียบข้าราชการนครศรีธรรมราช ครั้งรัชกาลที่ 2 ว่า “ที่เขาพังไกร (บางที่เรียกว่า ที่พังไกรท้ายวัง) หมื่นบาลธานีเป็นนายที่ถือศักดินา 400”

พ.ศ. 2441 ใบบอกของพระยาสุทนต์ยวินิต ความตอนหนึ่งว่า “อำเภอเขาพังไกรได้ขุดคลองขึ้นสองแห่ง คือแห่งหนึ่ง ลำคลองปลายลำน้ำพังไกรไปออกทะเลสาบที่บ้าน

ระโนด ซึ่งเป็นทางสำหรับไปมาระหว่างเมืองสงขลา กับเมืองนครศรีธรรมราช เวลา
มรสุมนั้น คลองนี้ตื้นและแห้งารกมาก เวลาฤดูแล้งไปมาเป็นทีกันดาน ได้ขอแรงราษฎร
ชาวบ้านพร้อมใจกันขุดที่ตื้นให้ลึกลงไปจากพื้นคลองเดิม 3 ศอก กว้าง 3 วา ขุดแล้ว
122 เส้น ยังค้างอีก 138 เส้น จะได้จัดการขุดต่อไป ที่ขุดแล้วนี้ฤดูแล้งเรือจุเข้า 1 เกวียน
เดินได้ คลองนี้เรือเดินไปมามาก เพราะไปเมืองสงขลา พัทลุง ได้ตลอด

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการ
จัดระเบียบการปกครองเป็นมณฑลเทศาภิบาล ที่พึงไกรจึงเปลี่ยนเป็นอำเภอพึงไกร
ในปี พ.ศ.2447 ได้ตั้งที่ว่าการอำเภอขึ้นที่หมู่ที่ 1 ตำบลเขาพังไกร เรียกว่า “อำเภอ
เขาพังไกร” เขตการปกครองของอำเภอเขาพังไกร สรุปได้ดังนี้ อำเภอเขาพังไกรได้แบ่ง
เขตการปกครองเป็นตำบลและหมู่บ้าน ตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่

พ.ศ. 2459 ได้มีการตั้งโรงเรียนประชาบาลขึ้นที่อำเภอเขาพังไกร จำนวน 7 โรงเรียน
อาณาเขตของอำเภอเขาพังไกร ในขณะนั้นมีอาณาเขตกว้างขวางมาก ดังปรากฏใน
ใบบอกของพระยาสุษุมนย์วินิต กราบทูลกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ความตอนหนึ่งว่า
“อำเภอเขาพังไกรเป็นแขวงชั้นนอก ต่อแดนเมืองพัทลุง เมืองสงขลา นายกำน
มหาดเล็กบุตรพระดำรงเทวฤทธิ (กล่อม) เป็นนายอำเภอ ตั้งที่ว่าการที่เขาพังไกร”

พ.ศ. 2460 ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอไปตั้งอยู่ที่หมู่ 1 ตำบลหัวไทร จึงเปลี่ยนชื่อเป็น
“อำเภอหัวไทร”

พ.ศ. 2467 อำเภอหัวไทร ถูกยุบฐานะเป็นกิ่งอำเภอขึ้นตรงต่ออำเภอปากพนัง

พ.ศ. 2480 อำเภอหัวไทร ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นอำเภออีกครั้งหนึ่ง

สภาพทางเศรษฐกิจด้านอาชีพ การประกอบอาชีพของประชากรใน ตำบลเขาพังไกร
ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งมีจำนวนมากถึงร้อยละ 89.7 ของครัวเรือน
โดยประกอบอาชีพกสิกรรมมากเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมา คือ การปศุสัตว์ซึ่งส่วนใหญ่
เป็นการเลี้ยงสัตว์ในครัวเรือนเศรษฐกิจหลักของตำบลได้มาจากการเพาะปลูก ได้แก่
ผักคะน้า พริกขี้หนูการปลูกข้าว โดยทำการเพาะปลูกปีละ 1 ครั้ง เป็นการทำการเพาะปลูก
แบบดั้งเดิม โดยอาศัยน้ำจากธรรมชาติเป็นสำคัญ หลังจากการเก็บเกี่ยวตามฤดูกาล
แล้วเกษตรกรจะทำการเพาะปลูกพืชไร่ ได้แก่ พืชตระกูลถั่วต่าง ๆ แต่มีจำนวนไม่
มากนัก นอกจากนี้ยังมีการประกอบอาชีพอย่างอื่น เช่น การเพาะเลี้ยงปลาน้ำจืด
ค้าขาย รับราชการ รับจ้าง เป็นต้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดพลวัตวัฒนธรรมชุมชนเขาพังไกรอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ก่อให้เกิดพลวัตวัฒนธรรมชุมชนเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช” ครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย กำหนดวิธีการเก็บตัวอย่างข้อมูล ตลอดจนกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยดังต่อไปนี้

พื้นที่ที่ใช้วิจัย

การศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดพลวัตวัฒนธรรมชุมชนเขาพังไกรอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราชครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาในพื้นที่ชุมชนเขาพังไกรอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช 10 ตำบล ดังนี้ 1) บ้านตลาดดอน 2) บ้านชายเขา 3) บ้านไร่ 4) หัวไทรตอน 5) บ้านลากชาย 6) บ้านท่าจิก 7) บ้านบางพะพาน 8) บ้านตรงเพรียง 9) บ้านเกาะสุด 10) บ้านคลอง การกำหนดพื้นที่ชุมชนเขาพังไกร ดังกล่าวนี้นำศึกษา

ผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญไว้ 3 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่มีประสบการณ์ตรง ได้แก่ ผู้นำศาสนา พระภิกษุ กำนัน และผู้ใหญ่บ้านในชุมชนเขาพังไกร จำนวน 20 คน กลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชน ครู จำนวน 20 คน และ กลุ่มที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น ได้แก่ ผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษา ซึ่งจะเน้นผู้ให้ข้อมูลสำคัญในท้องถิ่นเป็นหลักจำนวน 20 คน

วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น เอกสารตำรา บทความ วิทยานิพนธ์ เพื่อจะนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินงานวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ

2. การศึกษาแบบไม่เป็นทางการ เป็นการใช้อย่างแบบสังเกตในการจัดบันทึก ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่หลายในชุมชนมีระบบเครือข่ายติดต่อกันใกล้เคียงกัน ทำให้ผู้วิจัยได้รับความรู้แนวทางที่จะกำหนดงานวิจัย ตาม แผนพัฒนาส่วนท้องถิ่นกับคุณภาพชีวิตของชุมชนได้ง่ายยิ่งขึ้น

3. การศึกษาแบบเป็นทางการ โดยอาศัยข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ผู้นำส่วนท้องถิ่นและประชาชนทั่วไปผู้ที่ทำให้ทัศนคติต่อปัจจัยที่ก่อให้เกิดพลวัตวัฒนธรรมชุมชนเขาพังไกรอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

การวิเคราะห์ข้อมูล

ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ก่อให้เกิดพลวัตวัฒนธรรมชุมชนเขาพังไกรอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ขององค์การบริหารส่วนตำบลเขาพังไกร ที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของชุมชน ในการวิเคราะห์จะต้องแยกส่วน คือ ส่วนหนึ่งมาจากทัศนคติของผู้นำท้องถิ่นอีกส่วนหนึ่งมาจากทัศนคติของประชาชนในกลุ่มตัวอย่างโดยยึดหลักการรอบแนวคิดและทฤษฎีที่กำหนดไว้มาเป็นเครื่องมือ เชิงพรรณนา นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์สรุปความสำคัญตามขอบเขตเนื้อหา นำข้อมูลจากแถบบันทึกมาถอดเพื่อนำมาวิเคราะห์ และสร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎีและ นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาจัดทำเป็นหมวดหมู่วิเคราะห์ตีความสรุปสาระสำคัญตามขอบเขตเนื้อหา

ตรวจทานข้อมูลทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ จำแนกและจัดข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ เพื่อให้เนื้อหาสมบูรณ์ สร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎี เพื่ออธิบายแนวทางการพัฒนาเพื่อความเป็นชุมชนเข้มแข็ง นำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษา

จากการศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดพลวัตวัฒนธรรมชุมชนเขาพังไกรอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช สามารถสรุปผลได้ดังนี้

ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า การเปลี่ยนแปลงเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น แต่อัตราการเปลี่ยนแปลงในแต่ละสภาพของสังคมอาจแตกต่างกัน กล่าวคือในสังคมเมือง การเปลี่ยนแปลงดำเนินไปในอัตรารวดเร็วและสลับซับซ้อน ส่วนในสังคมชนบทอย่าง ตำบลเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่ง

มีประวัติความเป็นมายาวนาน และสถานที่แห่งนี้เคยเป็นที่ตั้งของอำเภอเขาพังไกร หรืออำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ในปัจจุบัน ในอดีตเป็นพื้นที่ที่มีน้ำล้อมรอบ แต่สภาพพื้นที่เขาพังไกรในปัจจุบันเป็นที่ราบลุ่มมีความอุดมสมบูรณ์ประกอบด้วย แม่น้ำหลายสายล้อมรอบ มีความปลอดภัย และมีพื้นที่สำหรับทำมาหากินได้สะดวก ตลอดไปจนถึงการติดต่อสัมพันธ์กับพื้นที่ใกล้เคียง มีความสะดวกทั้งทางบกและทางน้ำ ด้วยสภาพพื้นที่ของตำบลเขาพังไกร อันมีความอุดมสมบูรณ์ ส่งผลให้มนุษย์เข้ามาตั้งถิ่นฐานในตำบลเขาพังไกรจำนวนมาก ก่อให้เกิดชุมชนขนาดใหญ่ และสืบทอดกันมายาวนาน ส่งผลให้ตำบลเขาพังไกร มีวัฒนธรรมที่โดดเด่นตลกผลึกและสืบทอดกันมาจนเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นจนถึงกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งวัฒนธรรมภายนอกเข้ามามีบทบาทภายในตำบลเขาพังไกรมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้เกิดพลวัตและการเปลี่ยนแปลงอันสืบเนื่องมาจากปัจจัยหลายด้าน ดังนี้

1. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ
2. ปัจจัยด้านการเมืองการปกครอง
3. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม
4. ปัจจัยด้านการศึกษา
5. ปัจจัยด้านศาสนา
6. ปัจจัยด้านศิลปะและวัฒนธรรม

ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดพลวัตวัฒนธรรมชุมชนเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สำคัญ 3 ประการ คือ

สภาพภูมิประเทศ ชุมชนเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม มีภูเขาขนาดเล็กอยู่หนึ่งลูกเฉลี่ยพื้นที่โดยประมาณ 0.5 ตารางกิโลเมตร ความสูงบนยอดเขาเฉลี่ยประมาณ 150 เมตร ตั้งอยู่ตอนกลางของตำบล คือภูเขาพังไกร มีคลองชะอวด-หัวไทร เป็นแม่น้ำสายหลักซึ่งเป็นเส้นทางน้ำจากเมือกเขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราชจากอำเภอชะอวดไหลลงสู่ทะเลที่บ้านแพรงเมือง และบ้านป่ากระวะองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าสตน อำเภอหัวไทร แต่ปัจจุบันกรมชลประทานได้ขุดคลองชะอวด-แพรงเมือง (โครงการพระราชดำริ)

เปลี่ยนทางไหลโดยผ่านตำบลเขาพังไกร ที่บ้านเกาะสุด หมู่ที่ 9 ต่อเขตระหว่างตำบลเขาพังไกร กับตำบลทรายขาว เลยทำให้คลองสายชะอวด-หัวไทร เป็นคลองสายรองเพื่อรองรับน้ำจากโครงการพระราชดำรินอกจากนี้ตำบลเขาพังไกร ยังมีแหล่งน้ำจืดจากน้ำบาดาลที่มีคุณภาพน้ำที่ดีอยู่บริเวณรอบๆ เขาพังไกรเป็นแหล่งผลิตน้ำประปาสำหรับเส้นทางคมนาคมสายหลัก คือทางหลวงชนบท หมายเลข 4150 ซึ่งตัดผ่านทางด้านทิศตะวันตกของตำบลจากอำเภอหัวไทร-ปากเหมือง ผ่านบ้านเขาดก หมู่ที่ 2 และบ้านลำคลอง หมู่ที่ 10 โดยมีชุมชนตั้งถิ่นฐานเกาะกลุ่มอยู่สองฟากถนนและตามริมคลองชะอวด-หัวไทร (องค์การบริหารส่วนตำบลเขาพังไกร. 2554 : 6)

สภาพภูมิอากาศ พื้นที่ชุมชนเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช อยู่ในเขตภูมิอากาศร้อนแบบมรสุม มี 2 ฤดู คือ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน เป็นช่วงที่ลมมรสุมตะวันตกเฉียงเหนือกำลังอ่อนประกอบ มีกระแสลมพัดผ่านจากทางใต้ ทำให้อุณหภูมิสูงขึ้น และในระยะเวลาดังกล่าวจะร้อนมากที่สุดในรอบปี โดยในแต่ละปีอุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุด 37 องศาเซลเซียส และต่ำสุดประมาณ 18 องศาเซลเซียส และฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมจนถึงเดือนมกราคม โดยแยกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงแรก ระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม เป็นช่วงที่ได้รับลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ แต่มีปริมาณน้ำฝนไม่มากนัก ช่วงที่สอง จากเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคม ได้รับลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดมาจากอ่าวไทย มีความชื้นสูงรวมทั้งพายุดีเปรสชั่น จึงมีปริมาณน้ำฝนสูงกว่าในช่วงแรก (องค์การบริหารส่วนตำบลเขาพังไกร. 2554 : 6-7)

ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดพลวัตวัฒนธรรมชุมชนเขาพังไกรขึ้นในชุมชนเขาพังไกร ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรในชุมชนเขาพังไกรที่สำคัญมี 3 ลักษณะ ดังนี้

1. ดินและขนาดการถือครองที่ดิน เดิมสภาพของดินในชุมชนเขาพังไกรเหมาะในการทำนาและทำสวนมาก แต่ดินผ่านการใช้งานโดยขาดการบำรุงรักษาที่ถูกวิธีทำให้ดินเสื่อมลง ทำให้ต้นทุนในการทำเกษตรสูงขึ้น ประกอบกับขนาดการครอบครองที่ดินทำกินของแต่ละครอบครัวลดน้อยลง จากการแบ่งปันที่ดินทำกินของพ่อแม่ให้แก่ลูกหลาน หากจะผลิตให้พอเพียงกับครอบครัวจำเป็นต้องเพิ่มปัจจัยในการผลิตสูงขึ้น อีกทั้งปัจจุบันหน้าดินลดความอุดมสมบูรณ์ลงเพราะการใช้ดินอย่างผิดวิธี มีการใช้ปุ๋ย

เคมีเกินความจำเป็น การใช้ยาฆ่าแมลง การใช้ยาฉีดหญ้าในพืชนา การจับปลาด้วย เครื่องสูบน้ำ การจับสัตว์อื่น ๆ ด้วยสารเคมี และผลกระทบจากการทำนาถ่วงในระยะเวลา หลัง สร้างความเสียหายให้แก่ดินที่เคยมีความสำคัญในการเพาะปลูก โดยเฉพาะการทำนาโดยสิ้นเชิง (วิมล คำศรี. 2540 : 163)

2. สัตว์น้ำในคลองและทะเลลดลงสัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติทั้งน้ำจืดและน้ำเค็มของชุมชนเขาพังไกร จำนวนสัตว์น้ำได้ลดลง โดยเฉพาะสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา และอ่าวไทย ซึ่งเป็นแหล่งทำมาหากินของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมง ในอดีตมีความอุดมสมบูรณ์มากแต่ในปัจจุบันจำนวนทรัพยากรสัตว์น้ำลดน้อยลง สภาพความเสื่อมโทรมของทะเลสาบสงขลา อ่าวไทย และลำคลองอีกหลายสายในชุมชนเขาพังไกร เป็นเหตุให้ทรัพยากรสัตว์น้ำที่เคยอุดมสมบูรณ์มีจำนวนลดน้อยลง เป็นผลให้ชาวบ้านในชุมชนเขาพังไกรจับสัตว์น้ำได้จำนวนน้อยลงทุกวัน จากอดีตที่ในทะเลสาบสงขลามีป่าพรุและทรัพยากรสัตว์น้ำที่อุดมสมบูรณ์ สภาพของน้ำในทะเลสาบมีทั้งน้ำจืดและน้ำกร่อย 9 เดือน น้ำเค็ม 3 เดือน ไม่มีการทำนาถ่วง ในปัจจุบันป่าพรุถูกทำลาย ปลาปลายชนิดสูญพันธุ์ไป เช่น ปลาคันหลาว ปลาคางก๊ะ เป็นต้น (สถาพร ศรีสีจัจจ. 2536 : 15)

แหล่งน้ำทางการเกษตร ชุมชนที่มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์สามารถนำน้ำมาทำการเกษตรได้ จะทำให้ชุมชนนั้นเป็นชุมชนที่จะมีความเจริญก้าวหน้าทางการเกษตรนั้น แหล่งน้ำจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาการผลิตทางการเกษตรกรรมในชุมชน จากการทำชุมชนเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช มีอาชีพหลักคือการทำนา น้ำจึงเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับชุมชนเขาพังไกร เพราะการทำชุมชนมีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ก็สามารถพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้ ซึ่งสอดคล้องกับที่ สนธยา พลศรี (2545 : 135-136) ที่ได้กล่าวถึงทฤษฎีที่เน้นการพัฒนากระบวนการผลิต มีลำดับขั้นของความพร้อมในชุมชนคือมีระบบเศรษฐกิจดั้งเดิมที่ผูกพันกับจารีตประเพณี มีอาชีพหลักเป็นการทำเกษตรที่ไม่อาศัยเทคโนโลยี มีการผลิตและบริโภคภายในในครอบครัว ต่อมาเมื่อสังคมได้มีการติดต่อค้าขายกับสังคมภายนอก มีการคมนาคมติดต่อสะดวกสบายมากขึ้น การประกอบอาชีพเริ่มพัฒนามากขึ้น เริ่มมีการพัฒนาคุณภาพการผลิต โดยมีการนำเทคนิควิธีการใหม่ๆ มาใช้ในการผลิตมากขึ้น เข้าสู่กระบวนการพัฒนาที่ตื่นตัวทางการลงทุนทั้งเกษตรกรรม อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และการศึกษา มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม การเมือง

เศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ทำให้สมาชิกในชุมชนมีความสะดวกสบายมากขึ้น มีเครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องอำนวยความสะดวก และมีการใช้เทคโนโลยีการผลิต การแลกเปลี่ยน และการบริโภคมากขึ้น จึงทำให้ประชาชนมีการบริโภคที่สมบูรณ์ขึ้น

ปัจจัยด้านการเมืองการปกครอง

ในสังคมไทยสมัยก่อน ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับราษฎรเป็นไปอย่างค่อนข้างเรียบง่าย ไม่สลับซับซ้อนอะไรมากนัก การเมืองการปกครองยังคงจำกัดอยู่ในเรื่องของการบำบัดทุกข์บำรุงสุขเป็นหลักใหญ่ ราษฎรต่างทำมาหากินเลี้ยงชีพของตนไปตามประสา รัฐก็ไม่ได้เข้ามาบีบบทบาทเกี่ยวข้องโดยตรงในสภาพการณ์อย่างนั้น เศรษฐกิจกับการเมืองย่อมมีความสัมพันธ์กันเพียงเล็กน้อย เมื่อเทียบกับสมัยใหม่ ซึ่งทางราชการเข้ามาบีบบทบาทนำในการผลักดันและกำกับให้เกิดสิ่งที่เรียกขานกันว่าการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย เปลี่ยนโฉมหน้าและบทบาทหน้าที่สู่ฐานะของนักพัฒนา

ชุมชนเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ในอดีตก็คือที่ตั้งของอำเภอเขาพังไกร จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 1 ของตำบลเขาพังไกร ต่อมา มีการย้ายที่ว่าการอำเภอเขาพังไกรไปตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 1 ของตำบลหัวไทรปัจจุบันเมื่อ พ.ศ. 2460 ตรงกับสมัยหลวงอนุสรณ์สิทธิธรรม (บัว ณ นคร) เป็นนายอำเภอ (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย, 2542 : 8579) เนื่องจากที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอเดิมห่างไกลเส้นทางคมนาคม และปัจจุบันชุมชนเขาพังไกรจึงเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

ในอดีตชุมชนเขาพังไกร มีรูปแบบการปกครองแบบท้องถิ่น คือมีกำนันเป็นผู้ปกครองตำบล มีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ปกครองหมู่บ้าน และมีประชาชนเป็นลูกบ้าน ส่วนในปัจจุบันการปกครองได้เปลี่ยนแปลงไปจากการปกครองแบบท้องถิ่นมาเป็นการปกครองแบบองค์การบริหารส่วนตำบลเขาพังไกร โดยได้ยกฐานะจากสภาตำบลเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล ตามประกาศของกระทรวงมหาดไทยตามนัยมาตรา 40 และมาตรา 95 แห่งพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2539 และมีตราสัญลักษณ์เครื่องหมายประจำ คือ

ภูเขา หมายถึง เอกลักษณ์ประจำเขาพังไกร

ช้างพัง หมายถึง ช้างตัวเมียตามตำนานโบราณที่ได้เล่าสืบต่อกันมา

นา หมายถึง อาชีพหลักของราษฎรประจำท้องถิ่น

เรดาร์ หมายถึง ได้รับความคิดเห็นจากประชาชนในท้องถิ่น เพื่อพัฒนาในแนวทาง

ยุคโลกาภิวัตน์ตามวิสัยทัศน์สังคมปัจจุบัน

องค์การบริหารส่วนตำบลเขาพังไกร ได้แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 10 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านตลาดดอน มีขนาดพื้นที่ 1,252 ไร่ หมู่ที่ 2 บ้านเขาดก มีขนาดพื้นที่ 2,050 ไร่ หมู่ที่ 3 บ้านไร่ มีขนาดพื้นที่ 7,248 ไร่ หมู่ที่ 4 บ้านหัวไทรดอน มีขนาดพื้นที่ 4,062 ไร่ หมู่ที่ 5 บ้านลากชาย มีขนาดพื้นที่ 2,274 ไร่ หมู่ที่ 6 บ้านท่าจิก มีขนาดพื้นที่ 3,250 ไร่ หมู่ที่ 7 บ้านบางตะพาน มีขนาดพื้นที่ 1,700 ไร่ หมู่ที่ 8 บ้านเขาดก มีขนาดพื้นที่ 1,787 ไร่ หมู่ที่ 9 บ้านเกาะสุด มีขนาดพื้นที่ 2,214 ไร่ หมู่ที่ 10 บ้านลำคลอง มีขนาดพื้นที่ 2,400 ไร่

จะเห็นได้ว่าการเมืองการปกครองในอดีตเป็นการปกครองแบบพ่อบ้านและลูกบ้าน ซึ่งการปกครองแบบนี้ทำให้เกิดระบบเครือญาติ ชาวบ้านไม่มีอิสระในการออกเสียง และแสดงความคิดเห็น เมื่อเปลี่ยนรูปแบบการปกครองเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล เขาพังไกร ทำให้บทบาทของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านได้ลดลง ประชาชนมีโอกาสเลือกตั้ง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลโดยตรง 1 คน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล หมู่บ้านละ 2 คน จากการทำประชาชนมีโอกาสเลือกผู้ที่มาทำหน้าที่แทนตัวเองและได้ลดระบบเครือญาติ ทำให้ประชาชนมีสิทธิ์มีเสียงในการแสดงความคิดเห็นมากยิ่งขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองจากส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น โดยประชาชนได้เข้าไปทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองโดยตรงหรือประชาชนได้เลือกตัวแทน เข้าไปดำเนินงานทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนา ซึ่งโดยธรรมชาติของมนุษย์ย่อมต้องการ อิสรเสรี แต่ความต้องการของคนย่อมมีไม่เหมือนกัน บางครั้งอาจจะกระทบกระทั่ง หรือก้าวถ่าง หรืออาจเบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน สิ่งที่สามารถควบคุม สถานการณ์ต่าง ๆ ของสังคม จัดระบบสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขก็คือการปกครอง ซึ่งเป็นเรื่องของกำหนดยุทธศาสตร์ทางด้านการดำเนินงานระดับชาติ โดยมีรัฐบาลเป็นผู้รับผิดชอบ ทุกประเทศจะขาดผู้ปกครองไม่ได้ ดังนั้นการมีผู้ปกครองจะต้องสร้างความศรัทธาให้บังเกิดแก่สังคม ทำงานเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนและสังคมมากกว่า จะมุ่งประโยชน์ของตนเอง การปกครองจะต้องเกิดจากประชาชน และส่งเสริมสนับสนุน ประโยชน์ของปวงชนอย่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน (ณรงค์ เสงี่ยมประชา, 2531 : 53-55)

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม

สังคมเป็นเรื่องราวของคนจำนวนมากว่าหนึ่งคนรวมตัวกันเป็นหมู่คณะ โดยมีแหล่งที่อยู่อาศัยแห่งใดแห่งหนึ่งเป็นเวลานาน เรียนรู้ และปรับปรุงพฤติกรรมของกลุ่ม โดยมีกฎเกณฑ์และวิถีชีวิตที่ละม้ายคล้ายกัน ชุมชนเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นสังคมชนบท เป็นสังคมที่อยู่อาศัยกันแบบเครือญาติ รวมตัวกันตั้งหลักปักฐานอาศัยทำมาหากินตามสภาพพื้นที่ และมีความรู้ความชำนาญพื้นฐานที่สะสมสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน มีทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อต่อการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม ซึ่งมีจำนวนมากถึงร้อยละ 89.7 ของครัวเรือน โดยประกอบอาชีพกสิกรรมมากเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาคือการค้าปลีก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการเลี้ยงสัตว์ในครัวเรือน เศรษฐกิจหลักของชุมชนเขาพังไกรได้มาจากการเพาะปลูก ได้แก่ ผักคะน้า พริกชี้หนู การปลูกข้าว โดยเฉพาะการทำนาปีละ 1 ครั้ง เป็นการทำการเพาะปลูกแบบดั้งเดิม โดยอาศัยน้ำจากธรรมชาติเป็นสำคัญ หลังจากการเก็บเกี่ยวตามฤดูกาลแล้วเกษตรกรจะทำการเพาะปลูกพืชไร่ ได้แก่ พืชตระกูลถั่วต่าง ๆ แต่มีจำนวนไม่มากนัก นอกจากนี้ยังมีการประกอบอาชีพอย่างอื่น เช่น การเพาะเลี้ยงปลาในจืด ค้าขาย รับราชการ และรับจ้าง เป็นต้น (องค์การบริหารส่วนตำบลเขาพังไกร, 2554 : 11)

จะเห็นได้ว่าทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ ล้วนมีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านในชุมชนเขาพังไกร และสามารถที่จะจัดการทรัพยากรเหล่านั้นมาแปรเป็นผลผลิตสนองความต้องการของผู้อื่น และมีการนำมาแลกเปลี่ยนกับผลผลิตอื่น ๆ ที่ความต้องการของตัวเองยังขาดอยู่ มีการซื้อขายกับผู้ผลิตและผู้บริโภค และการจับจ่ายใช้สอยต่างๆ ในชุมชนเขาพังไกร โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ระบบ ได้แก่

1. การผลิต หมายถึง การใช้เทคโนโลยีหรือกรรมวิธีในการเปลี่ยนแปลงวัตถุดิบเป็นของกินของใช้ ในอดีตชุมชนเขาพังไกร การผลิตและเทคโนโลยีการผลิตยังเป็นแบบพื้นบ้าน ในการทำงานก็ใช้แรงงานจากคนในครอบครัว ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน เครื่องมือที่ใช้ในการผลิต เช่น จอบ คราด ไถ แกะ เคียว เป็นต้น มีการเลือกใช้ที่ดินให้เหมาะสมกับพันธุ์ข้าวและฤดูกาล ได้แก่ พื้นที่นาดอน เหมาะสำหรับปลูกข้าวพันธุ์ข้าวเบา เช่น ข้าวยาโค ข้าวรากแห้ง เป็นต้น และพันธุ์ข้าวกลางปี เช่น ข้าวช่อดำ ข้าวช่อตอ ข้าวช่อจำปา เป็นต้น เพราะพื้นที่นาดอนหรือนาดินไม่สามารถเก็บน้ำฝนที่ตกต้องตามฤดูกาลไว้ได้นาน ๆ หากใช้พันธุ์ข้าวเบาและข้าวกลางปีซึ่งจะเจริญงอกงามและสุกภายใน 3-4 เดือน และ 5-6 เดือน ส่วนพื้นที่นาลึก เหมาะสำหรับปลูกข้าว

พันธุ์ข้าวหนัก เช่น ข้าวนางทอง ข้าวช่อจังหวัด เป็นต้น (วิมล คำศรี. 2540 : 43-44) ปัจจุบันชาวบ้านในชุมชนเขาพังไกรได้มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการทำนา เช่น รถไถนา รถเกี่ยวข้าว นวดข้าว การใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมี จากการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตส่งผลให้เป้าหมายการผลิตของชาวบ้านเพื่อบริโภคในครัวเรือนไปเป็นการผลิตเพื่อขายด้วย อีกทั้งรัฐบาลได้เข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกข้าวพันธุ์ใหม่ เพื่อเพิ่มผลผลิตและได้นำเอาเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาใช้ในการผลิตด้วย เช่น ยาปราบศัตรูพืช ปุ๋ยเคมี เป็นต้น ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น

2. การแจกจ่ายหมุนเวียนผลิตผล อันหมายถึงการที่สินค้าหรือผลิตผลได้ถูกแจกจ่ายไปถึงผู้บริโภคหรือไม่อย่างไร ในอดีตการแจกจ่ายหมุนเวียนผลิตผลของชุมชนเขาพังไกร เป็นการแลกเปลี่ยนสิ่งของที่บริโภคในครัวเรือนระหว่างคนในชุมชนเองกับคนนอกชุมชน เนื่องจากชุมชนเขาพังไกรไม่มีผลผลิตครบถ้วนตามความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต การแลกเปลี่ยนข้าวกับผลผลิตอย่างอื่นซึ่งมีความจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตจึงเกิดขึ้น ชุมชนเขาพังไกรจึงใช้ข้าวซึ่งเป็นผลผลิตหลักของชุมชนแลกเปลี่ยนกับผลผลิตอื่นๆ เพื่อใช้เป็นเครื่องอุปโภคบริโภค ซึ่งมีความจำเป็นในชีวิตประจำวันหลายอย่าง เช่น ชาวแหลมตะลุมพุกปากพนัง นำกะปิมาแลกข้าวกับชาวเขียร์ใหญ่ หัวไทร ชะอวด หรือชาวบ้านจากคีรีวงลานสกา นำผลไม้อย่าง สะตอ ลูกเนียง หมากพลู มาแลกข้าวกับชาวลุ่มน้ำปากพนัง เป็นต้น ต่อมาเมื่อการแจกจ่ายหมุนเวียนผลิตผลต่างๆ ขยายตัวมากขึ้น ระบบเงินตราและระบบการตลาดจึงมีความสำคัญมากขึ้น การแจกจ่ายหมุนเวียนผลิตผลแบบแลกเปลี่ยนสินค้ากันแบบในอดีตมีน้อยลงกลายเป็นลักษณะของการนำข้าวไปขายได้เงินมาก็นำไปซื้อหาข้าวของเครื่องใช้ที่ต้องการ ในปัจจุบันระบบเงินตราและระบบการตลาดจึงเข้ามาเป็นตัวกลางในการแจกจ่ายหมุนเวียนผลิตผล ซื้อขายสิ่งของทุกชนิดทั้งภายในและภายนอกชุมชน นอกจากการใช้จ่ายเงินตราในการแจกจ่ายหมุนเวียนผลิตผลแล้วยังมีระบบเงินผ่อนและการให้สินเชื่อเข้ามาสู่ชุมชนเขาพังไกรอีกด้วย

3. การบริโภค ในอดีตการบริโภคของชาวบ้านชุมชนเขาพังไกรเป็นเพียงการบริโภคปัจจัยพื้นฐานเพื่อการดำรงอยู่ของชีวิต และการบริโภคความบันเทิงจากการละเล่นพื้นบ้าน ในปัจจุบันเมื่อความเจริญในหลายๆ ด้านเข้ามาสู่ชุมชน เช่น การสื่อสาร การคมนาคมที่สะดวกขึ้น การนำเอาเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ เป็นต้น จึงทำให้ชาวบ้านเริ่มบริโภคสิ่งทีนอกเหนือไปจากความจำเป็นพื้นฐานเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

การบริโภคทางด้านวัตถุ เช่น เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เครื่องใช้ไฟฟ้า รถยนต์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังบริโภคข้อมูลข่าวสารจากวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ส่วนการบริโภคความบันเทิงประเภทการละเล่นพื้นบ้าน เนื่องจากชาวบ้านได้หันมานิยมการบริโภคจากเทคโนโลยีและการสื่อสาร เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ทำให้การบริโภคความบันเทิงประเภทการละเล่นพื้นบ้าน เช่น หนังตะลุง มโนราห์ เริ่มลดความนิยมลงไป

ปัจจัยด้านการศึกษา

ชุมชนเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช มีโรงเรียนจำนวน 6 แห่ง คือ โรงเรียนวัดบูรณาวาส โรงเรียนวัดบางตะพาน โรงเรียนบ้านลากชาย โรงเรียนบ้านเกาะสุด โรงเรียนวัดสว่างอารมณ์ และโรงเรียนเขาพังไกร เมื่อระบบโรงเรียนเริ่มนำเข้ามาใช้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ด้วยเหตุผลของยุคสมัยเพื่อผลิตกำลังคนเข้ารับราชการในยามที่บ้านเมืองกำลังเผชิญกับภัยคุกคามจักรวรรดินิยมตะวันตก แล้วต่อมาก็ขยายวงออกไปตามสาขาวิชาชีพต่าง ๆ ทั้งในภาคราชการและภาคธุรกิจเอกชน และเป็นการเปลี่ยนแปลงจากการศึกษา “แผนโบราณ” ซึ่งเป็นประเพณีที่ได้ปฏิบัติกันมาแต่เดิม อาศัยการฝากลูกหลานให้เรียนหนังสือและฝึกอบรมอยู่กับพระตามวัดเป็นพื้น ต่อมาเมื่อเริ่มมีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ระบบการศึกษาจึงถูกใช้ให้เป็นเครื่องมือสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรม ได้กำหนดให้โรงเรียนเป็นสถานที่ผลิตกำลังคนเพื่อตอบสนองต่อการเป็นแรงงานในระบบเศรษฐกิจ ระบบการเรียนการสอนในโรงเรียนถูกจัดระบบภายใต้หลักสูตร ลักษณะของความรู้แบบราชการที่ถูกบรรจุในหลักสูตรมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้ไปต่อยอดศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นไปเพื่อทำงานในภาคเศรษฐกิจอุตสาหกรรม ด้วยฐานคิดนี้ระบบความรู้จึงเป็นความรู้แบบแยกส่วน ซึ่งมุ่งเน้นให้มีความรู้เฉพาะด้านเพื่อทำงานเฉพาะอย่างในระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรม

ปัจจัยการศึกษาเป็นปัจจัยอีกด้านหนึ่งก่อให้เกิดพลวัตวัฒนธรรมชุมชนเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีรูปแบบและวิธีการที่สำคัญ คือ

1. ฐานการเรียนรู้ แหล่งให้การศึกษาในอดีตมีอยู่รอบตัว ทั้งในครอบครัว ในชุมชนและต่างชุมชน ในวัด ในเมือง ในธรรมชาติ เช่นเดียวกับผู้ให้การเรียนรู้ก็มีมากมายหลากหลาย มีทั้งพ่อแม่ปู่ย่าตายาย พี่ป้าน้าอา เพื่อน พระ ครูช่าง หมอพื้นบ้าน หรือแม้กระทั่งต้นไม้ สัตว์ป่าสัตว์เลื้อย ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอด

ที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในวิถีชีวิตของบุคคลอย่างไม่เป็นทางการ และมีผลให้บุคคลหรือเด็กได้สั่งสมความรู้ ทักษะ ค่านิยม วัฒนธรรมประเพณี ในเรื่องต่างๆ จนสามารถดำรงชีวิตและเลี้ยงชีพของตนเองได้ ช่วยเหลือผู้อื่นและชุมชนได้ รวมทั้งถ่ายทอดสิ่งที่ตนเองเรียนรู้ไปสู่ผู้อื่นได้ด้วย

นอกจากนี้แล้วบุคคลยังสามารถเรียนรู้ความสามารถหรือความรู้เฉพาะด้านได้จากผู้ชำนาญเฉพาะด้าน ซึ่งมีผู้อยู่ในชุมชนทุกแห่ง ได้แก่ ความรู้ด้านการแพทย์ เช่น การใช้สมุนไพร การนวด เป็นต้น ความรู้ด้านหัตถกรรม เช่น การทอผ้า จักสาน ก่อสร้างบ้านเรือน เป็นต้น และความรู้ด้านอื่นๆ อีกมากมาย เนื่องจากชุมชนสมัยโบราณต้องพึ่งตนเองในทุกด้าน จึงมีผลให้ชุมชนต้องสั่งสมและพัฒนาความรู้เพื่อการดำรงชีวิตประจำวัน ทั้งด้านกายภาพและจิตใจ ในชุมชนเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ก็จะมีการสะสมความชำนาญเฉพาะด้านไว้เป็นพิเศษอย่างกว้างขวางทั้งชุมชน มีเทคโนโลยีของตนเองที่พัฒนาให้ผลงานโดดเด่นเป็นพิเศษ จนเกิดเป็นอุตสาหกรรมพื้นบ้านที่มีชื่อเสียง

ในส่วนของฐานการเรียนรู้ที่ค่อนข้างจะเป็นทางการและรูปแบบ คือการศึกษาตามศาสนาและความเชื่อของชุมชน เนื่องจากชุมชนเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช นับถือศาสนาพุทธก็มีการศึกษาในวัดโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้สอน พ่อแม่มักจะนำเด็กไปฝากกับพระสงฆ์เพื่อให้เล่าเรียนเขียนอ่านและรับการอบรมด้านจริยธรรม และเรียนรู้วิชาอื่นๆ ตามความสามารถพิเศษของพระสงฆ์แต่ละรูป ค่านิยมของชุมชนกำหนดให้การบวชเรียนในพระพระพุทธานุศาสน์ ถือเป็นการศึกษาที่สูงสุดของชุมชน ผู้ผ่านการบวชเรียนจะเรียกยกย่องกันว่า "ทิด" (บัณฑิต) ถือเป็นผู้มีความรู้ของชุมชน ความเข้มแข็งของสถาบันสงฆ์ดั้งเดิมทำให้ผู้ที่ผ่านการบวชเรียนเป็นบุคคลที่มีคุณภาพของชุมชน เพราะจะมีความรู้รอบด้าน เช่น เชี่ยวชาญด้านหนังสือ ด้านการแพทย์ งานช่าง งานศิลป์ ดาราศาสตร์ เป็นต้น โดยที่วิชาการเหล่านี้จะมีฐานอยู่บนค่านิยมแบบพุทธ ผู้ผ่านการศึกษาเรียนรู้จากวัดจึงเป็นผู้มีความรู้และมีคุณธรรม เมื่อลาสิกขาไปก็จะเป็นแหล่งการเรียนรู้ทางอ้อมให้แก่บุคคลในครอบครัวในชุมชน และมักจะได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำชุมชน

เนื้อหาของการเรียนรู้จะกำหนดจากความต้องการและความจำเป็นของปัจเจกชนและความต้องการของชุมชนเป็นหลัก และเป็นเนื้อหาในเชิงปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี คือเป็นรูปธรรมมากกว่านามธรรม เพราะหวังผลในการนำไปใช้ในวิถีชีวิตจริงด้านต่างๆ

ซึ่งหากพิจารณาโดยผิวเผินแล้วอาจคิดว่าการศึกษาเพื่อชุมชนนี้ไม่มีเนื้อหา แต่ในความเป็นจริงแล้วกลับครอบคลุมเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ไว้อย่างครบถ้วน เพียงแต่เนื้อหาเหล่านี้มิได้แยกออกมาเป็นรายวิชา หากสอดแทรกอยู่ในการดำเนินชีวิตจริงแต่ละด้าน เช่น วิชาเศรษฐศาสตร์เรียนรู้จากการผลิต การบริโภค และการแลกเปลี่ยนผลผลิต เป็นต้น วิชาจิตวิทยาการเรียนรู้จากการติดต่อสัมพันธ์และอยู่อาศัย ทำงานร่วมกัน วิชารัฐศาสตร์เรียนรู้จากการปกครองภายในชุมชน วิชาพุทธศาสนาเรียนรู้จากระบบค่านิยมในชุมชน วิชานิเวศวิทยาเรียนรู้จากการทำนาทำสวน การอยู่ใกล้ชิดธรรมชาติ เทคโนโลยีเรียนรู้จากการแสวงหาทางแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการกินอยู่และทำมาหากิน เป็นต้น

กระบวนการศึกษาของชุมชน จึงมิใช่เพียงการถ่ายทอดหรือลอกเลียนแบบวิธีการปฏิบัติ หากแต่มีเนื้อหาสาระอยู่ในกระบวนการดังกล่าวด้วย ยิ่งไปกว่านั้นคือ การเรียนรู้เนื้อหาในชีวิตประจำวัน อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มพูนทักษะในการจัดการด้านต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียนด้วย เนื่องจากมีการปฏิบัติ ฝึกฝน และการคิดอยู่ตลอดเวลาในทุกเนื้อหา และมีการทดสอบประเมินผลด้วยการปฏิบัติจริง เนื้อหาการศึกษาจึงเป็นภูมิปัญญาของชุมชนที่ช่วยให้ชุมชนแต่ละแห่งดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง มีความสามารถทักษะ และมีพลังในการจัดการ ทั้งด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และแก้ไขปัญหาทั้งหลายของชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ในการศึกษาของชุมชนนั้นเกิดขึ้นด้วยวิธีการหลายแบบ ทั้งการสอน การสังเกต การอ่าน การฟัง การถาม การทดลองทำ การเลียนแบบ การคิดไตร่ตรอง การแลกเปลี่ยน ฯลฯ กระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายรูปแบบนี้ส่งเสริมให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพ เพราะมีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับเนื้อหาที่ไม่เหมือนกัน ความสามารถความถนัดที่ไม่เท่ากันของผู้เรียนและผู้สอนแต่ละคน นอกจากนี้ยังมีประสิทธิภาพในการถ่ายทอดค่านิยม แบบแผนวิถีชีวิตบุคคลและชุมชนไปสู่คนรุ่นต่อไปได้ อีกทั้งยังพัฒนาศักยภาพในการดำรงชีวิต การทำมาหากิน การแก้ไขปัญหาให้แก่ผู้เรียนอีกด้วย ซึ่งประสิทธิภาพดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นได้เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิตนี้ไม่แยกออกจากวิถีชีวิตจริงของบุคคลและชุมชน เนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้จะมีลักษณะเป็นองค์รวม และการที่ฐานการเรียนรู้ส่วนมากเป็นบุคคลและธรรมชาติมีผลให้บุคคลได้เรียนรู้จริยธรรมผ่านกระบวนการศึกษานอกเหนือจากการเรียนรู้ผ่านสถาบันศาสนาในชุมชน ทำให้ผู้เรียนรู้จักการจัดความสัมพันธ์กับบุคคลและธรรมชาติในลักษณะเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ไม่เบียดเบียนเอาเปรียบหรือ

ทำลายกัน รวมทั้งจะเกิดกระบวนการพัฒนาสิ่งที่ถ่ายทอดไปด้วย เนื่องจากเป็นการเรียนรู้แบบปฏิสัมพันธ์ และการศึกษาจากการปฏิบัติจะทำให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้นด้วย การศึกษาของชุมชนจึงเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ทุกด้าน ที่กลายเป็นภูมิปัญญาของชุมชนแต่ละแห่ง

ปัจจัยด้านศาสนา

ชาติไทยมีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาเป็นเวลาช้านาน จวบจนกระทั่งถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ประกาศใช้ปรากฏว่าศาสนาพุทธได้หายไปจากการเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่มิยังคงนับถือพุทธศาสนาสืบเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ ความเชื่อตามหลักพุทธธรรมจึงได้หยั่งลึกอยู่ในจิตสำนึกของคนไทยตลอดมา จึงกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาเป็นส่วนสำคัญยิ่งของวิถีชีวิตชาวไทยและวัฒนธรรมไทย เป็นบ่อเกิดที่สำคัญประการหนึ่งของขนบธรรมเนียมประเพณี กฎเกณฑ์ กฎหมาย ค่านิยม วิถีชีวิตของชาวไทย เป็นสถาบันสำคัญที่ช่วยให้เป็นจุดรวมจิตใจของคนไทยอย่างแน่นแฟ้น เป็นเสมือนพลังผูกพันคนในชาติเข้าด้วยกันให้ดำรงชีวิตร่วมกัน (จำนง อติวัฒน์สิทธิ์. 2547 : 52)

ศาสนาเป็นสถาบันทางสังคมสถาบันหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับบุคคลในทุกระดับชั้นของสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กล่าวคือนับตั้งแต่ยุคสุโขทัยเป็นต้นมา วัดในพระพุทธศาสนากลายเป็นสถาบันเดียวในประเทศไทยที่ให้การศึกษาแก่เยาวชนไทยในวิชาต่าง ๆ โดยมีพระภิกษุสงฆ์ซึ่งมีความรู้สูงกว่าประชาชนเป็นผู้ให้การศึกษา และมีวิวัฒนาการอย่างช้า ๆ จนกระทั่งก่อนจัดการศึกษาแผนใหม่ในยุคของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีระเบียบวิธีการจัดการศึกษา 8 มาติกา (นวมสงวนทรัพย์. 2537: 116) ดังต่อไปนี้ 1) ตำบลที่เล่าเรียน (คือวัด) 2) สถานที่โรงเรียน (คือห้องเรียน เช่น หอฉัน) 3) จำนวนนักเรียนและครู (คือนักเรียน 3 ประเภท ได้แก่ นักเรียนที่เป็นพระภิกษุ นักเรียนที่เป็นสามเณร นักเรียนที่เป็นศิษย์วัด ครูใหญ่ได้แก่เจ้าอาวาส ครูรอง ได้แก่พระ) 4) เวลาเรียนแล้วหยุด (คือตารางเวลาเรียน) 5) เครื่องเล่าเรียน (คืออุปกรณ์การเรียน กระดานชนวน ดินสอ) 6) วิชาหนังสือ (คือแบบเรียน 5 เล่ม และหนังสืออ่านประกอบ) 7) วิชาเลข (คือเลขวิธีต่าง ๆ) 8) ข้อบังคับการเรียน (คือระเบียบวินัย การทำโทษ และการชมเชยสรรเสริญ)

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จัดตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เมื่อปี พ.ศ. 2414 โรงเรียนนี้เป็นโรงเรียน

ของบุตรหลานพระบรมวงศานุวงศ์และบุตรข้าราชการโดยมีหลวงสารประเสริฐเป็นอาจารย์ใหญ่และในปีพ.ศ.2428 จึงได้จัดตั้งโรงเรียนสำหรับบุตรราษฎรทั่วไปขึ้นที่วัดมหารณพาราม แต่ประชาชนไม่นิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนเพราะกลัวการเป็นทหารเพื่อแก้ปัญหาในปี พ.ศ.2435 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงรับเป็นธุระจัดตั้งโรงเรียนมูลศึกษาขึ้นในวัดต่างๆ ทั้งในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัดเมื่อตั้งกระทรวงศึกษาธิการขึ้นแล้วการศึกษาในกรุงเทพมหานครเป็นหน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการ ในต่างจังหวัดให้เป็นความรับผิดชอบของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เมื่อการศึกษาในต่างจังหวัดเจริญเป็นหลักฐานมั่นคงแล้วพระองค์จึงส่งมอบความรับผิดชอบให้แก่กระทรวงศึกษาธิการต่อไป

ชุมชนเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช มีวัดอยู่จำนวน 4 วัด และ 1 สำนักสงฆ์ คือ วัดบูรณาวาส วัดคีรีอัครวรย วัดบางตะพา วัดสว่างอารมณ์ และสำนักสงฆ์บ้านลากชาย วัดหรือสำนักสงฆ์จึงเป็นสถาบันหลักที่สำคัญอย่างหนึ่งของชุมชนเขาพังไกร และมีบทบาทสูงในชุมชนตลอดมาทั้งนี้เพราะความรู้สึกรักของคนไทยที่มีต่อพระสงฆ์นั้นเป็นไปอย่างกว้างขวางทั่วทุกส่วนทุกชนชั้นของสังคมวัดและพระสงฆ์จึงนับเป็นสถาบันหลักที่สามารถยึดเหนี่ยวจิตใจได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะสังคมในชนบทอย่างชุมชนเขาพังไกรจึงมักมีวัดเป็นสถานที่สำคัญของชุมชนนั้นๆ เป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ขาดไม่ได้ ไม่ว่าจะหมู่บ้านใดต่างก็มีวัดเป็นสมบัติร่วมกันของคนในท้องถิ่น

วัดเป็นศูนย์รวมของสังคมมาแต่โบราณเป็นที่รวมของประชาชนในหมู่บ้านใกล้เคียง สะดวกแก่การไปมา มีบริเวณกว้างขวาง มีศาลาและอาคารที่จะใช้เป็นสถานที่เรียนปริวรรณอยู่แล้ว ถ้าหากไปสร้างโรงเรียนขึ้นใหม่ข้างนอก จะต้องลงทุนก่อสร้างแห่งละไม่ใช่น้อย จะทำให้สร้างโรงเรียนได้น้อยแห่ง การศึกษาจะไม่แพร่หลายออกไปอย่างรวดเร็วตามความต้องการ นอกจากนี้ขนบธรรมเนียมของไทยเราแต่เดิมประชาชนกับวัดมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างสนิทแนบแน่น ยกที่จะแยกออกจากกันได้ ชาวบ้านนิยมส่งบุตรหลานไปอยู่วัด เพื่อให้ศึกษาเล่าเรียน พระก็ได้ใช้ศิษย์วัดปรนนิบัติเป็นการอุปการะและปฏิบัติแก่กันและกันตลอดมา หากจะแยกเด็กไปเรียนหนังสือในโรงเรียนที่ตั้งอยู่นอกวัด จะทำให้ขาดต่อจิตใจของพระและของประชาชน อีกทั้งการตั้งโรงเรียนอยู่ในวัดทำให้เด็กได้อยู่ใกล้ชิดกับพระจะได้ประโยชน์ในเรื่องศีลธรรมและความประพฤติ เป็นการฝึกให้มีนิสัยมีศีลธรรมอันดีงามมาตั้งแต่

เล็กแต่น้อย

ปัจจุบันสภาพของสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากในแทบทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง การศึกษา เศรษฐกิจ ศิลปวัฒนธรรม ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นไปอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เป็นผลเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนการตื่นรับต่อสื่อทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ สถานภาพและบทบาทของวัดและพระสงฆ์ก็ได้ลดลงไปด้วย กล่าวได้ว่าพระสงฆ์และวัดกำลังสูญเสียบทบาทฐานะ ความหมายและคุณค่าออกไปจากสังคมมากขึ้นทุกขณะ จากที่วัดเคยเป็นศูนย์รวมของหมู่บ้าน เป็นแหล่งให้การศึกษแก่ชุมชน ตลอดจนเป็นสถานที่จัดงานบันเทิงรื่นรมย์ของชาวบ้าน ปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก การศึกษาได้ถูกดึงออกไปจากวัด ศาลาที่เคยเป็นศูนย์กลางของการจัดงานชุมชน ถูกแยกออกไปเป็นศาลาประชาคม เป็นต้น

ปัจจัยด้านศิลปะและวัฒนธรรม

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคมมีผลกระทบต่อขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตของผู้คนมาช้านาน โดยเฉพาะการสร้างสรรคผลงานศิลปกรรมซึ่งเป็นกิจกรรมสำคัญอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นควบคู่กับการดำรงชีวิตของมนุษย์ ศิลปกรรมที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้นแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ วิจิตรศิลป์ และศิลปะประยุกต์ (โกสุ่ม สายใจ, 2548: 52) ศิลปะทั้งสองประเภทนี้ได้ดำเนินมาควบคู่กับอารยธรรมของมนุษย์และพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปพร้อม ๆ กับพัฒนาการทางวิทยาการต่าง ๆ แนวคิด กรรมวิธี รูปแบบของศิลปกรรมได้พัฒนาเรื่อยมาเป็นลำดับ พัฒนาการเหล่านั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์ของมนุษย์แต่ละยุคแต่ละสมัยได้เป็นอย่างดี

ชุมชนเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีภูมิปัญญาแบบชาวบ้านของไทยในสังคมเกษตรกรรมที่ได้หล่อหลอมและผลักดันให้ชาวบ้านสร้างสรรค์ศิลปะพื้นบ้านที่เป็นเฉพาะลักษณะของไทยและเฉพาะถิ่น ทั้งประเภทวิจิตรศิลป์และศิลปะประยุกต์ โดยเฉพาะในสังคมเกษตรกรรมนั้นการผลิตและการบริโภคหมุนเวียนอยู่ในชุมชนอันจำกัด การสร้างสรรค์ศิลปะก็มักจะเป็นไปเพื่อชุมชนของตนซึ่งศูนย์กลางของชุมชนก็คือวัดและศูนย์กลางของประเทศก็คือวัง ศิลปะอันวิจิตรบรรจงจึงอยู่ที่วังและวัดส่วนศิลปะในบ้านเรือนจะมีสภาพเป็นประยุกต์ศิลป์เพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน ความงามในเชิงศิลปะจะนำไปผสมผสานไว้กับ

สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ

จากการที่สังคมไทยในอดีตนั้นสถาบันทางศาสนามีบทบาทต่อการดำรงชีวิตมากที่สุดสถาบันหนึ่ง วัดได้กลายเป็นศูนย์รวมของสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล สถานที่นัดพบของหนุ่มสาวในเวลาไปทำบุญ หรือแม้กระทั่งที่พักชั่วคราวสำหรับคนเดินทาง นอกจากนี้วัดยังถือว่าเป็นแหล่งรวมของศิลปกรรมที่สำคัญ ๆ ของชุมชนไม่ว่าจะเป็นด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ในการก่อสร้างโบสถ์วิหารภายในวัดวาอารามต่าง ๆ นั้น คนไทยมักก่อสร้างขึ้นได้อย่างใหญ่โตและมีศิลปะงดงาม ตามโบสถ์ต่าง ๆ ของทุกวัดจะมีรูปพลวคล้ายที่แสดงศิลปะฝีมือเชิงช่างอันยอดเยี่ยมของคนไทย ผนังของโบสถ์และพื้นภายในโบสถ์มักก่อสร้างด้วยอิฐ ปูน สำหรับผนังจะมีภาพพลวคล้าย หลังคา ซ่อฟ้า ประติมากรรม หน้าต่าง ล้วนสร้างด้วยไม้ที่แข็งแรง หลังคามุงกระเบื้อง ประติมากรรมต่างแกะสลักไม้และลงรักปิดทองงดงามอย่างน่าพิศวง อันเป็นเครื่องแสดงถึงฝีมือช่างซึ่งชำนาญดีเลิศของคนไทย นอกจากนี้ทุกวัดในทางพุทธศาสนาจะมีพระพุทธรูปซึ่งสร้างขึ้นในท่าประทับนั่ง พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นเป็นอย่างดีที่สุดด้วยทองบรอนซ์หรือทองเหลือง นับว่าเป็นฝีมือชั้นเลิศของศิลปะไทยที่ต้องอาศัยความชำนาญอย่างแท้จริง กล่าวได้ว่าศิลปะกับศาสนามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาช้านาน เพราะศิลปะมักถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นสื่อในการเผยแพร่ศาสนาไปยังศาสนิกชนหรือสร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของศาสนา เช่น การสร้างงานจิตรกรรมเพื่ออธิบายหลักธรรม การสร้างวัตถุหรือรูปเคารพในศาสนาต่าง ๆ ศิลปะที่สร้างขึ้นเนื่องในศาสนาอันมีแทบทุกประเภท ตั้งแต่ประเภทประติมากรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม และประเภทอื่น ๆ

ทุกวันนี้เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า ศิลปะเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของมนุษย์เป็นอย่างมาก ทั้งวิถีชีวิตศิลปะและศิลปะประยุกต์ โดยเฉพาะศิลปะประยุกต์ที่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันนั้นเป็นสิ่งที่ใกล้ชิดกับมนุษย์ซึ่งต้องใช้อยู่ทุกลมหายใจก็ได้ แต่เรามักมองไม่เห็นคุณค่าทางศิลปะโดยตรงเพราะมักจะมองข้ามไปที่ประโยชน์ใช้สอยเสียมากกว่า

วิถีชีวิตศิลปะคือศิลปะที่มุ่งแสดงออกซึ่งความงาม อารมณ์ ความรู้สึก ความศรัทธา ความเชื่อ ความคิด ฯลฯ ในแง่มุมต่าง ๆ กัน โดยที่ความงามหรือความวิจิตรนั้นก่อให้เกิดความปิติชื่นชมยินดี ความศรัทธา การพักผ่อน ความคิด อุดมการณ์ ฯลฯ ต่อผู้ชื่นชมประกอบด้วย จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม วรรณกรรม ดนตรีและนาฏศิลป์

ประยุกต์ศิลป์ คือผลงานศิลปะที่มีทั้งอรรถประโยชน์และความงาม มีประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน และมีความงามที่ให้ความสุขสดชื่นไปพร้อมกัน แบ่งออกเป็น หัตถศิลป์ และอุตสาหกรรมศิลป์

หัตถศิลป์ คือผลงานศิลปะในทางอรรถประโยชน์ที่ผลิตด้วยแรงงานจากมือเป็นประการสำคัญ ซึ่งการผลิตในลักษณะนี้อาจจะใช้อุปกรณ์หรือเครื่องมือเข้าช่วยในการผลิต แต่ก็มักจะเป็นอุปกรณ์หรือเครื่องมือง่าย ๆ ที่มุ่งผลิตจำนวนไม่มากนัก ใช้แรงงานจากมือและร่างกายเป็นหลักในกระบวนการผลิต มีรูปแบบ ลวดลายและการตกแต่งที่ประณีตสวยงามในเชิงช่างฝีมือมีรูปลักษณะและการใช้วัสดุแสดงเอกลักษณ์เฉพาะชุมชน ซึ่งงานหัตถศิลป์ก็คืองานหัตถกรรม และงานช่างฝีมือ ชุมชนเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช มีงานหัตถศิลป์ที่โดดเด่นและน่าสนใจมากคือ เครื่องจักสานที่ทำจากไม้ไผ่และหวาย ได้แก่ ตะกร้า กระบุง แจ้ กระดัง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเครื่องจักสานเพื่อการประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับการทำนา ส่วนไซ ช้อง แร้ว จะเป็นเครื่องมือที่ใช้หาอาหารและเป็นเครื่องมือสำหรับทำการประมงเป็นส่วนใหญ่อันเกิดจากการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการประดิษฐ์คิดค้นในการทำเครื่องมือโดยใช้ทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นหรือสิ่งของที่เหลือใช้ที่สามารถนำมาประกอบกันเพื่อใช้ในการจับสัตว์น้ำแต่ละประเภท

จากการที่อุตสาหกรรมศิลป์เป็นงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบเพื่อการผลิตผลิตภัณฑ์ สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ให้สวยงามและเหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอยมากขึ้นด้วยวิธีการในระบบอุตสาหกรรม ซึ่งมีการทำงานเป็นระยะเวลา เป็นขั้นเป็นตอน มีมาตรฐาน มีการใช้เครื่องจักรกลเข้าช่วย ทำให้ต้นทุนต่ำ ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ได้แก่ เครื่องยนต์ เครื่องจักรกล เครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องอิเล็กทรอนิกส์ เฟอร์นิเจอร์ สุขภัณฑ์ เสื้อผ้า เครื่องประดับ เครื่องแต่งกาย เครื่องอุปโภค บริโภคต่าง ๆ ตลอดจนจนถึงภาวะบรรจุภัณฑ์ต่าง ๆ อีกด้วย และศิลปะประเภทอุตสาหกรรมศิลป์ที่มีในชุมชนเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ การปั้นโอ่ง การทำอิฐบดอัด ซึ่งทำเป็นอาชีพเสริมเมื่อว่างเว้นจากการทำนาเป็นเพียงอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่ช่วยกันทำภายในครอบครัว และเป็นธุรกิจขนาดย่อมที่ขายให้กับคนภายในหมู่บ้าน

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เคลื่อนไหว พัฒนา ปรับตัว และเปลี่ยนแปลงตามสภาพแวดล้อม ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดพลวัตวัฒนธรรมชุมชนเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษา เรื่อง ปัจจัยที่ก่อให้เกิดพลวัตวัฒนธรรมชุมชนเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราชผู้วิจัยสามารถนำทวิเคราะห์ที่ได้นำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ เพื่อส่งเสริมความเข้าใจ พลวัตวัฒนธรรมในบริบทของชุมชนการวิเคราะห์ยังแสดงให้เห็นถึงผลกระทบ ทั้งที่เป็น อุปสรรคและโอกาสจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชุมชน ที่ผสมผสาน เข้ากับวัฒนธรรมชุมชนแต่เดิมและวัฒนธรรมชุมชนเขาพังไกรใหม่ อันนำไปสู่การนำเสนอ ซึ่งแสดงถึงปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดพลวัตวัฒนธรรมขึ้นเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลง ของวัฒนธรรมสมัยนิยมที่เริ่มเข้ามามีบทบาทในชุมชนในด้านการดำรงชีพกระทั่งรวมไปถึงแนวทางการบริหารจัดการวัฒนธรรมสังคม ทั้งในระดับครอบครัวชุมชนและระดับจังหวัด

การนำเสนอ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ปัจจัยด้านการเมืองการปกครอง ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคมปัจจัยด้านการศึกษา ปัจจัยด้านศาสนาปัจจัยด้านศิลปะและวัฒนธรรม จะแสดงการเชื่อมโยงวัตถุประสงค์บนพื้นฐานของ แนวทางการพัฒนาเพื่อเป็นชุมชนเข้มแข็งแบบคู่ขนานได้แก่การรักษา และฟื้นฟูประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมที่ชุมชนมีการสืบทอดและยึดถือปฏิบัติตามกันมาและพัฒนาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมที่ชุมชนยังไม่มีและเห็นความเหมาะสมว่าควรมี ซึ่งไม่สร้างผลกระทบต่อวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เคยมีอยู่แล้วและสามารถเชื่อมโยงการขับเคลื่อนการพัฒนาตลอดจนทบทวนโครงสร้างองค์ประกอบการพัฒนาวัฒนธรรมและสังคมไทยซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการผลักดันการพัฒนาให้เกิดผลในทางปฏิบัติรวมถึงการนำเสนอแนวทางการพัฒนาเพื่อชุมชนเข้มแข็งซึ่งพบว่าปัจจุบันกระแสวัฒนธรรมแบบทุนนิยมได้ส่งผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมในทุกระดับชั้นทั้งในระดับ ครอบครัว ชุมชน และผลกระทบดังกล่าวก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้แก่ ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ชุมชน ที่ลดน้อยถอยลง ขาดการคำนึงถึงความสามัคคีและประโยชน์ส่วนรวม อันนำไปสู่การคุกคามในทางการเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และการเมือง การปกครองของท้องถิ่นในเชิงโอกาส ได้แก่ การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ และวัฒนธรรมที่หลากหลาย การ สร้างเครือข่ายความร่วมมือในระดับต่าง ๆ การส่งเสริมระบบธรรมาภิบาล ความแตกต่าง ความเสมอภาคและความเป็นธรรม และวัฒนธรรม สิทธิ และการต่อยอดคุณค่าทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างโอกาสด้านเศรษฐกิจและสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัว ชุมชน และประเทศ

ผลจากการดำเนินงานวิจัยทำให้ผู้วิจัยมองเห็นภาพของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชุมชนเขาพังไกรอำเภอหัวไทรจังหวัดนครศรีธรรมราชได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเนื่องจากความต้องการของมนุษย์อันไม่มีที่สิ้นสุดโดยมีปัจจัยที่ก่อให้เกิดพลวัตวัฒนธรรมทั้งปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ปัจจัยด้านศาสนา ปัจจัยด้านการศึกษา ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ปัจจัยด้านการเมืองการปกครองและปัจจัยด้านศิลปะและวัฒนธรรม ของชุมชนเขาพังไกรตั้งแต่อดีตกระทั่งถึงปัจจุบัน ที่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมประเพณี ผลจากการดำเนินงานวิจัยจึงอาจสรุปได้ว่าชุมชนได้เรียนรู้การนำข้อมูลมาใช้ในการวางแผนเพื่อนำไปสู่การหา แนวทางแก้ไขปัญหา ซึ่งจากแนวทางที่มีการนำเสนอในเบื้องต้น ได้มีการหารือร่วมกันกับผู้นำในชุมชน และมีแผนจะนำเสนอเป็นแผนงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัย ยังสามารถนำไปใช้ในการวางแผนพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลใน ด้านอื่น ๆ และทางผู้วิจัยมีแผนจะนำข้อมูลไปต่อยอดกับหน่วยงานอื่น ๆ เช่น สำนักงานสมาชิกสภาจังหวัด เพื่อขอรับการสนับสนุนทุนในการสร้างสรรค์ชุมชนให้เป็นชุมชนเข้มแข็งและเป็นสุขต่อไป

เอกสารอ้างอิง

โกสุม สายใจ. (2548). **สุนทรียภาพของชีวิต**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
จำนง อติวัฒนสิทธิ์. (2547). **ศาสนา ชีวิต และสังคม**. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
ณรงค์ เส็งประชา. (2531). **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
นวม สงวนทรัพย์. (2537). **สังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. (2542).

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 17. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรม
วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

วิมล คำศรี. (2540). **วัฒนธรรมข้าว**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย (สกว.).

สถาพร ศรีลัจจิง. (2536). วารสารทัศนคติศึกษา. **อดีต-ปัจจุบันของทะเลสาบ
สงขลา ปีที่1(1)** หน้า 15 สถาบันทัศนคติศึกษา สงขลา

สนธยา พลศรี. (2545). **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน** (พิมพ์ครั้งที่ 4).

กรุงเทพฯ :

โอเดียนสโตร์.

องค์การบริหารส่วนตำบลเขาพังไกร. (2554). **แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ.2555-2557)**.

นครศรีธรรมราช : องค์การบริหารส่วนตำบลเขาพังไกร.

บุคลากรกรม

แก้วด ศุภสงค์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). วชิรา หงษ์ทอง (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 134
หมู่ที่ 1 ตำบลเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช.
เมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2554.

เกษม อินทร์สุวรรณ (ผู้ให้สัมภาษณ์). วชิรา หงษ์ทอง (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 75
หมู่ 4 ตำบลเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช.
เมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2554.

จาย จิตจำลอง (ผู้ให้สัมภาษณ์). วชิรา หงษ์ทอง (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 132/5
หมู่ที่ 1 ตำบลเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช.
เมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ.2554.

- ชอบ จันทน์วอล (ผู้ให้สัมภาษณ์). วชิรา หงษ์ทอง (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 189 หมู่ 9 ตำบลเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช.
เมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ.2554.
- เชื้อ หนูยิ้มชัย (ผู้ให้สัมภาษณ์). วชิรา หงษ์ทอง (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 150 หมู่ 4 ตำบลเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช.
เมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2554.
- เขวง ศรีคงแก้ว (ผู้ให้สัมภาษณ์). วชิรา หงษ์ทอง (ผู้สัมภาษณ์). ที่โรงเรียนวัดบูรณาวาส ตำบลเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช.
เมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2554.
- แดง กาวัวชนะ (ผู้ให้สัมภาษณ์). วชิรา หงษ์ทอง (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 103 หมู่ที่ 5 ตำบลเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช.
เมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2554.
- น่วม จันทน์วอล (ผู้ให้สัมภาษณ์). วชิรา หงษ์ทอง (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 141/2 หมู่ 9 ตำบลเขาพังไกร อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช.
เมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2554
- ประจวบ ชีซ่าง (ผู้ให้สัมภาษณ์). วชิรา หงษ์ทอง (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 91/1 ตำบลเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช.
เมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2554.
- ประนอม บัวทอง (ผู้ให้สัมภาษณ์). วชิรา หงษ์ทอง (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 151/1 หมู่ที่ 1 ตำบลเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช.
เมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ.2554.
- ประเสริฐ เพชรสีทอง (ผู้ให้สัมภาษณ์). วชิรา หงษ์ทอง (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 84/1 หมู่ 4 ตำบลเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช.
เมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2554.
- ปัก ช่วยคงทอง (ผู้ให้สัมภาษณ์). วชิรา หงษ์ทอง (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 60 หมู่ 4 ตำบลเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช.
เมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2554.

พระมหาสงพงค์ สุานวโร (ผู้ให้สัมภาษณ์). วชิรา หงษ์ทอง (ผู้สัมภาษณ์).

ที่วัดบูรณาวาส ตำบลเขาพังไกร อำเภอเขาพังไกร จังหวัดนครศรีธรรมราช.
เมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ.2554.

พระครูจิตตสุนทร (ผู้ให้สัมภาษณ์). วชิรา หงษ์ทอง (ผู้สัมภาษณ์). เจ้าคณะตำบลหัวไทร

ที่วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช. เมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2554.

พระอธิการดำ ทิปธรรมโม (ผู้ให้สัมภาษณ์). วชิรา หงษ์ทอง (ผู้สัมภาษณ์). ที่วัดลากชาย

จังหวัดนครศรีธรรมราช. เมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2554.

พุ่ม จันทร์นวล (ผู้ให้สัมภาษณ์). วชิรา หงษ์ทอง (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 189

หมู่ที่ 9 ตำบลเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช.

เมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ.2554.

รัตน์ หนูยิ้มซ้าย (ผู้ให้สัมภาษณ์). วชิรา หงษ์ทอง (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 150

หมู่ที่ 4 ตำบลเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช.

เมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2554.

สว่าง หนูเกตุ (ผู้ให้สัมภาษณ์). วชิรา หงษ์ทอง (ผู้สัมภาษณ์). ที่หมู่ 3 บ้านไร่

ตำบลเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช.

เมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2554.

สวย เหมือนแก้ว (ผู้ให้สัมภาษณ์). วชิรา หงษ์ทอง (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 104

บ้านไร่ หมู่ 3 ตำบลเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช.

เมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2554.

อรรณพ เกตุแก้ว (ผู้ให้สัมภาษณ์). วชิรา หงษ์ทอง (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านเลขที่ 145

หมู่ 9 ตำบลเขาพังไกร อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช.

เมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2554.